

ÚJ FORRÁS 2023.2

- Takigucsi Suzó: Kézműves példázatok (versciklus) 3
Sári László: A heverészés művészetéről (Keleti levelek) 4
Rozsos Gábor versei 11
Földesi Ferenc: Ion Pillat: Egysoros versek
(Weöres Sándor műfordítása) 16
Ódor Bendegúz versei 24
Gaál József: Földi rúnák, égi hieroglifák (Sipos Gaudi Tünde munkái) 27
Takigucsi Suzó versei 30
- Kosztolánczy Tibor: Utazások Pannóniában (esszé) 33
Pop Lara: Esmélések (Tóth Krisztina: *A majom szeme*) 42
Szabady Ágnes: „Mindig, mindenhova jövünk, de sehova sem érkezünk meg”
(Taródi Luca: *Egyszer végre fiatalok leszünk*) 47
- Patak Márta: A mikei meteoritról (próza) 51
Holczer Dávid versei 64
Várkonyi Borbála: Olíva (próza) 66
Ósi Anna versei 70
Juhász Zsuzsanna: A te lelked (próza) 72
Szabolcsi Viktória versei 75
Gerzsenyi Gabi: Tablókép (próza) 80
- Cosmin Perța versei 82
Hellmut Seiler versei 86
Aleš Šteger versei 89
Bořivoj Kopic versei 94

A borítón és a lapzárókon Sipos Gaudi Tünde munkái.

E számunk szerzői:

André Ferenc költő, fordító (Kolozsvár), Benő Eszter fordító (Kolozsvár), Csehy Zoltán költő, fordító (Dunaszerdahely), Földesi Ferenc filológus (Tata), Gaál József képzőművész (Bp.), Gerzsenyi Gabi író (Szigetmonostor), Holczer Dávid költő (Bp.), Juhász Zsuzsanna író (Bp.), Kopic, Bořivoj cseh költő (1931–1982), Kosztolánczy Tibor irodalomtörténész (Bp.), Lukács Zsolt fordító (Ljubljana), Ódor Bendegúz költő (Nagykanizsa), Ősi Anna költő (Kismaros), Patak Márta író, fordító (Leányfalu), Perța, Cosmin költő (Bukarest), Pop Lara kritikus (Bp.), Rozsos Gábor költő (Kaposvár), Sári László író, tibetológus (Gyúró), Seiler, Hellmut költő (Németország, Backnang), Šteger, Aleš költő (Ljubljana), Szabady Ágnes kritikus (Bp.), Szabolcsi Viktória költő (Záhony), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Takigucsi Suzó japán költő, festő és művészetkritikus (1903–1979), Várkonyi Borbála író (Bécs/Budapest)

KÉZMŰVES PÉLDÁZATOK, I-IV.

I. KÉT KEZED

Két kezed, két szemed, két melled...
Iker vagy egymagad.

II. HÁROM BONC

Három bonc, három év szemben a fallal,
és a semmin élve.
Három koldus az ételmaradékaikat kérte.

III. HAMUPIPŐKE BALSZERENCSEJE

Hallgasd a hangyafarkas üregében éneklő kislányt:
A visszhang néhol eltorzítja dalát.
Hamupipőke balszerencséje.

IV. BÚCSÚAJÁNDÉK

Búcsúajándék,
harmatcsepp tenyeredre hullva.
Másodperc egy óra hossza.

Szilágyi Mihály fordításai

A HEVERÉSZÉS MŰVÉSZETÉRŐL

(Keleti levelek)

*„Ha a kezünk serény, benn a szívünk renyhe.
Csak a gondatlané a boldogság enyhe.
Meg kéne tanulni, hogy tétlenül éljünk,
lázasan ügyelni, hogy végre henyéljünk.”*

Ezeket a sorokat a legnagyobb kínai költők egyike, Po Csü-ji írta. Bár igen sikeres főhivatalnok volt, császári miniszter, mégis arra a következtetésre jutott, hogy a lelkesült, lázas serénykedés nem vezet jóra. Lassul és tompul a lélek meg az elme tevékenysége, a szüntelen munkálkodás szép lassan megszünteti legnemesebb emberi képességeinket.

Persze a régi keleti szemlélet nem a gyámoltalan, balga tétlenséget ajánlja, hanem a tűnődő, figyelmes szemlélődést, amely a legkomolyabb haszonnal jár: érzelmileg és gondolatilag is gazdagabbá tesz minket. A szakadatlan, monoton munkavégzés tényleg nem szolgál ilyesmivel.

Ázsia híres életművészetének legfontosabb jellemzője a tűnődés. Az önfelelt, elmélyült gondolkodás. Ehhez persze nyugalom kell, fantázia, kíváncsiság és esetleg költői lélek, költői látásmód. Ezekből áll össze az ideális heverésző alakja, aki képes gyönyörködni az eléje táruló látványban, képzelete képeiben, élvezzi a szívében támadt érzéseket, élvezzi a gondolatait.

Na és persze roppant fontos az is, hogy mindezt könnyedén tegye. Nem feladatként, akció jellegűen, ahogy a mi világunkban az úgynevezett kikapcsolódás történik. Az ilyesmit erőből, erőfeszítéssel, programszerűen végzi a legtöbb ember, és leginkább fizikai tevékenységet jelent. Ettől persze még lehet nagyon hasznos. A keleti heverésző azonban mindenekelőtt művész, a legkülönbefélebb élethelyzetek művésze.

Minden pillanatban keresi, és meg is találja az optimális helyzeteket. Máris egy példa arra, hogyan viselkedik ilyenkor. Li Taj-po, egy másik kiváló kínai költő és nem kevésbé kiváló életművész például pontosan tudta, mit kell tennie, amikor a nyári erdőben megpillantott egy vonzó patakpartot.

*Mezítlenre vetkeztem, ledőltem az erdőben.
Olykor meg-megmozdítom pehelytoll legyezőmet.
Kalapom a bokorban csücsül a patakparton.
A szellőt hívom: gondozd frizurámat, míg alszom.*

5

Óvatosan kell befészkelődni a természeti képbe, csak egy picikét szabad mocorogni. Szabad egy kicsit legyezgetni magunkat, de aztán már csak egyetlen dolgot lehet tenni: hallgatni a csendet és a patakot. Ha szellő támad, édesen felé lehet fordítani arcunkat, majd érzéseinkben ringatózva elszenderedhetünk egy kis időre. Jól kitalálta ezt Li Taj-po. Az ember szinte vágyik rá, hogy csapot-papot otthagyjon, s egyszer egy délutánt, vagy legalább egy órát így töltsön el.

De a tétlen élet telhet bolyongással, vándorlással is. Egyetlen fontos szabálya van csak: ne olyan tevékenység töltsse ki, ami megköti az elmét, a szívet. Mert akkor nem tud emelkedni, szállni, s rátalálni a gyönyörködésre méltó képekre. Ismét egy kínai költő vall meglelt boldogságáról.

*Szerettem az élet gyümölcsseit,
de hát lemondanunk, jobb bölcsen itt.
Egész folyót be nem vehet a bendőd,
ne várj sokat, becsüld az legendőt.
Madár az erdőn is egy ágra száll.
Így szól a bölcs s vigasztalást talál.*

Csavarogni és heverészni – hirdeti életelveit a 3. századi Co-sze. Ez volt akkoriban a legmagasabb életeszmény, amit okos ember magáénak vallhatott. Kínában a tétlenség kultusszá emelkedett.

Lin Yutang – akit azért érdemes ilyenféle kérdésekről idézni, mert nemcsak könnyű tollú, világosan fogalmazó írástudó volt, hanem kínai is, vagyis „illetékes” – 1935-ben ezt írta a tétlenségről:

Több okból tevődik össze, hogy a kínaiak szeretik a semmittevést. Temperamentumukban eleve benne van a lustálkodás szeretete, amely hatalmas életszeretettől sarjadt ki, s amelynek irodalmi kultuszt emeltek, és filozófiai doktrínákkal igazoltak.

Itt máris tisztáznunk kell valamit. A szabad idő termékének nevezhető tétlen élet romantikus kultusza határozottan nem a vagyonos osztály kiváltsága volt, aminek rendszerint tartani szoktuk. Tökéletes tévedés volna így felfogni a kérdést. Ez a kultusz a szegényeknek, az elbukottaknak és a szerény tudósoknak szólt, akik vagy maguk választották a tétlen életet, vagy rájuk kényszerítették.

Kínában a tétlen élet nem hogy a gazdag, hatalmas és sikeres emberek előjoga lett volna, hanem az emelkedett lélek bizonyítéka volt.

6 Csak ebből az „emelkedett” helyzetből láthatja át az élet jelentéktelenségét az ember, vetheti meg a serénykedők kicsinyes céljait, eredményeit. A régi kínaiak szerint ez lenne a tisztán szellemi élet megvalósításának lényege. Aki pedig ezt a létformát a legmagasabb fokon sajátította el, és valósította meg, az egy majdnem kétezer évvel ezelőtt élt költő volt Kínában, név szerint Tao Jüan-ming. Őt tartják számon a tétlenség és a heverészás legnagyobb művészeként.

Tao Jüan-ming valóban lázasan tudott ügyelni rá, hogy csak henyéljen. Főállású henyélművész volt, művészetének minden műfajában nagyot „alkotott”. Heverészásban, csavargásban, borivásban, tűnődésben, zenélésben, versírásban.

Persze, előbb ő is kipróbálta a hivatalokat, áttanulmányozta a kínai írott hagyományt, vagyis jelentős irodalmi és filozófiai műveltségre tett szert, figyelmesen vizsgálta az emberi világ viszonyait is, és csak ezután vetette el magától a gyakorlatiasságot. Nem ő emelte kultusszá Kínában a tétlenséget, az egyidős magával a kínai kultúrával. De talán ő gondolta először és legalaposabban végig „a tétlenség gyakorlatát”. Így képzelte el, és így is valósította meg a legszebbnek képzelt változatot. Mi más lehetne költeményének a címe, mint *Idill...*

*Árnyékos erdő bólogat itt szembe házikóm előtt,
nyár végivel ez ád nekem híves, nyugalmas pihenőt.
A déli szél csatlós gyanánt rohan a múló nyár után,
belém-belém csimpaszkodik, buggyosra fujja a ruhám.*

*Itt nem kötöz béklyó-bilincs, aztán időm is volna sok,
ha fölkelek, lantot verek, könyvekbe bújok, olvasok.
Kertemben a salátafőn hajnalnak csillog harmata,
van gabonám is, tavalyi, padlásomon egy garmada.*

*Józság és mérték vezet, sose vétkeznék ellene,
mi az „elég”-en túl vagyon, nekem ingyért se kellene.
Megőrölöm a kölesem, hordókba fejtem a borom,
mikor virágját hányja föl, töltök magamnak olykoron.*

*Mellettem apró gyermekek vigan gagyogva játszanak,
meginduló csöpp nyelvükön bolondosan-édes szavak.
Így lettem újra boldog itt, elégedett és fiatal,
régén feledtem, mi a rang, kitüntetés és hivatal.*

*Egy messze felhőt nézek én, hogy szívem kedvel töltse meg:
földig borulva tisztelem a régi-régi bölcseket.*

„Ami az „elég”-en túl vagyon, nekem ingyért se kellene” – ezt a nagy igazságot ismerte föl Tao Jüan-ming. „A világ meg én nem vagyunk egymásnak valók. Miért forgolódnék körülötte, mint aki keresi, amit meg nem talál?” – mondta később, és bezárkózott.

„Beérem, ha a magamfajtákkal társalgok, s lesz muzsika meg könyv, hogy az órákat kitöltsem. Eljönnek hozzám a gazdák, elmondják, hogy itt a tavasz. Néha felkutatunk csendes tavakat, néha meg meredek dombokra mászunk. Boldogan nőnek a csodálatos zöld fák, s forrásvíz fakad halk csörgedezéssel. Bámulom, hogy nő s virágzik minden a maga

évszaka szerint, s érzem, hogy így járja körét az én életem is. Egyedül szeretnék útra kelni egy szép reggelen. Addig verset írok egy tiszta vízű patak partján, vagy felmászom a hegytetőre, és egy hosszút kiáltok” – így mesélte falusi napjait, ezúttal prózában.

Ma már persze nehezebb lenne így élni, legtöbbünknek lehetlenség. De aki megteheti, az éljen így. Aki ismeri az „elég” fogalmát, használja is, mert boldogabb lesz, mintha gyötri magát a „sok”-ért. Tao Jüan-ming bölcs ember volt, szeretete az életet. Csak a terheit dobta le magáról, az értelmetlen vállalásokat.

Vándorlegény

*Sok évnek előtte
csak fölkerekedtem.
A Tengerig értem,
folyton verekedtem.
Beh hosszú, nagy út volt
s a díja mi gyatra,
hány vad, viharos víz
feküdt az utamra.*

*Mért mentem is egykor,
mért mentem el innen?
Csak mert fene éhség
morgott beleimben.
Dolgoztam is egyre,
hogy tömjem a bendőm:
volt is kenyerem már,*

*de nem elegendőm.
Végtére beláttam,
így élni sem élet.
Hát most hazajöttem
8 s koplalva henyélek.*

Klasszikus kínai költők sokasága lépett ki minden korban a robotosok sorából. Nagy fellélegzésnek érezték a szabadulást. Egyikük (*Hszi Kang*) így sóhajt föl:

*Könyvet, tudást eldobtam végre-végre,
rágondolok a nagy-nagy Semmiségre.*

A természeti léthez való igazodás öröméről dalol egy másik (*Lu Jün*):

*Magányban élek, távol a Világtól,
nem bánt öröm és nem bánt félelem.
Beljebb huzom ajtóm záró-zsinegjét,
szobám gyökérrel, gallyal bélelem.
Ha künn tavasz van, lelkemben tavasz van,
év hajlatán szívembe száll az ősz.
Itt benn utánzom az Idők futását
s tanyámon a nagy Mindenség időz.*

És még egy terheitől szabaduló élet (*Vang Vej*) őszinte verses vallomása:

*Mint férfi leltem meg az utat,
most lelkem e hegy lábánál mulat.
Barangolok, ha kedvem van, henyén,
minden, mi szép e földön, az enyém.
Megyek, amíg víz nem kerül elébem,
akkor leülök, s a felhőket nézem.*

A vízpart – legyen az patak, folyó, tó, tenger – a heverészás gyakorlásának fontos helyszíne. A heverészőművészre a víz nemcsak mint látvány van jótékony hatással, de a víz jellemző tulajdonságai is megjelennek előtte. Ha akarja, ha nem, a vízre tekintve eszébe jut a változékonyság, a rejtélyesség, a mélység, a csöndes erő, az álló vagy éppen mozduló örökkévaló idő, és még sok minden más.

Főleg, ha a víz tükrében még az égi világot is megpillantja. Akkor is jól jár, ha mindazzal, ami a képekről eszébe jut, semmit sem kezd. Csak eltűnődik a látványon. Ez az a természeti környezet és szellemi állapot ugyanis, amelyik a legkedvesebb, a legnyugtatóbb.

Tehát a jóízű szemlélődéshez nem feltétlenül és nem mindig szükséges magas filozófia; bőven elég a figyelmes látás. Ennek bizonyítására most egy újabb írástudót idézek (Liu Cung-jüan a neve), mondanom sem kell, hogy ő is a hivatalt cserélte fel a falusi magányra. Hogy mennyire szerette az életet a déli hegyek között, arról egy egész kötetnyi írást hagyott hátra. Próza és vers egyaránt. Ennek egy részlete a kis tó leírása. Első osztályú heverésző helyszíneket találunk benne.

9

Ha a dombtól nyugat felé indulok, bambuszliget állja utamat. Itt vízcso bogás üti meg fületem, mintha drágakőből készült kőöntvény, karperecek csilingelnének, a szívem is vidámabb tőle. Utat vágok a bambuszok között, s ekkor ott, lent előbukkan a kis tó, hűvös-tiszta vizével. Kőszikla az egész tófenék, kőgörgetegek kandikálnak elő, zátonyok és szigetek gyanánt, szeszélyesen. Haragoszöld fák, jégmadárzöld indák borulnak fölējük.

A tavacszában talán száznál is több a hal, s mindahányan mintha a levegőben úszkálnának, minden támasz nélkül. Ha a napsugár lehatol hozzájuk, árnyék kúszik a sziklára, mozdulatlan nyugalommal várakoznak egy sort, míg egyszer csak nekilendülnek, s a távolba siklanak. Sebesen fickándoznak fel-alá, mintha együtt örülnének azzal, aki meglátogatja őket.

Ha innen délnyugat felé tekintek, a fogyó fényben még ki tudom venni a Göncölszékér-formán kanyargó, kígyó-módra tekerdő, kutya fogsort mintázó partvonalat, de a végét bizony már nem látom! Leülök a tóparton. Körös-körül bambuszok, fák gyűrűje, csend és nyugalom; ember sehol. A vidéket oly tisztaság járja át, hogy sokáig el se lehet véslni. [...] Egyedül fedeztem fel e helyet, de nem akarom egymagam élvezni, s íme ezért adom mindezt a világ tudtára.

Ez kell tehát a kínai írástudóknak a méltó, nyugalmas élethez. Kis föld, folyó, halak, kék ég, felhő, napfény, holdsugár. Az ember csakis ilyen környezetben találkozhat magával szemtől szembe, ilyen környezetben ismeri meg magát. Fontos ám, mert nagy szégyen lenne úgy múlni el a földi világból, hogy nem ismertük magunkat. Hogy azt se tudtuk, kinek az életét éltük.

Kint a sürgölődők világában pillanatonként változik az élet, és változnak a szerepeink is. Az ember előbb-utóbb tényleg eltéved. Akkor inkább éljünk szerényen egy domboldalban, becsüljük meg magunkat, és tiszteljük az életet. Vallják a kor kínai filozófus költői.

- Mikor tizennégy vagy tizenöt lettem,
a versekért s a történelemért
rajongtam. Jáde szívet rejtegettem
szakadt ingem alatt, nagyképű voltam.*
- 10 *Csorbítatlan erkölccsel ablakomból,
mint fő-cenzor figyeltem a világot, s
hegyekre másztam, hogy az istenekkel
társalkodjak. De csak sírokat láttam
a domboldalban. Tízezer nap múlt el
közben, most nem böngészek nagy könyveket,
s tudom: a halott hős híre üresség.
Csak nevetek az ember balgaságán.*

*(Az idézett prózarészleteket és verseket Faludy György, Kosztolányi Dezső és
Pavlov Anna fordította)*

UÁNG UÉJ LEVELE ÖCCSÉHEZ, UÁNG CSINHEZ

Mert An Lu-san, a vezér kért:
elfogadtam a miniszter
ajánlatát. Állást kaptam
a kormányban. Bár azt hittem,
szerény életem pénz nélkül
boldogabb, de csak most látom:
ki nem köszönt, az fejet hajt -
s egyre több lesz a barátom.

Talpnyalók mind. Mesterem is
tőlük óvott: - *Kemény maggá
lesz egykoron a cseresznye
virága...* Ha most hallaná,
tudom, magában megvetné
s gúnyolná tanítványát
most dicsérők, ám valaha
átkozódók hamis szavát.

De leveledben azt kérded,
hogy miért is búslakodom.
Jól ismeresz: nékem a vers a
kedves - és nem a hatalom.
Pénzem temérdek, s ágyamba
bárkit csalthatnék. Barátot,
kivel oly szívvel boroztam,
már évek óta nem látok -
bár furcsa, mit írok: vagyon,
birtok és roppant seregem
szörnyű hatalma miatt, mára
sokkalta szegényebb lettem.

12 UÁNG UÉJ KÖLTŐ ÉS REMETE ÍRJA

Csángánból a miniszter
küldött levelet.
Magas állást kínál. Nem
ismer: más felett

uralkodni átok,
s a bölcs a gyümölcsöt akarja
és nem a virágot,

a derűs nyugalom
s egy jó barát kedvesebb nékem,
mint bármely hatalom.

Mosolygok. Behunyt szemmel
nézek a napba.
Meditálok. Én, a bonc:
Gótama papja.

MÁR DRANGALAG KÖSZÖNTI

13

Triptichon Takáts Gyula emlékének

i.

Csu Fu – ki siratja mesterét,
hogyan is szólna:
a követ nézi szóotalan
a pince előtt.
És a prést – miként őrzi
egykor volt szürettek
hangulatát.

ii.

A horizont ívét
mandulafa sziluettje metszi.
Pillantás hiába kutatja:
a régi látványt nem leli -

mi megmaradt,
önmagában a Való:

iii.

Csu Fut – a mestert és tanítványt,
már Drangalag köszönti.

14 MEGGYFAVIRÁGZÁS 1909.

*Négy pillanatfelvétel Rippl-Rónai
festménye okán*

I.

Kilencszázkilenc:
meggyfák szirmai között
kései tavasz.

II.

A kert – s egy modell:
kinek arcát kalapja
szinte elfedi.

III.

A modell: talán
Lazarine. Sziluettje
hozzá hasonló.

IV.

Az egykoron volt
elmúló harmóniát
őrzi e vászon.

LI-TAJ PO ELKESEREDETT HANGÚ VERSE

15

(melyben magáról szól)

Kezében borospohár.
Így töltötte az éjszakát.
Betűi összefutnak,
s gyertyáin kettős lángot lát.

Hazaindul. De elébb
elégeti, mit este írt.
Régtől így tesz, hisz tudja:
kevés, ki érti verseit.

Barátja nincs. És most már
verse sem maradt. Köpenyét
borra cserélte. Fázik.
Vállára teríti hát a hajnal ködét.

Ion Pillat (1891–1945) a 20. századi román irodalom klasszikus költője. Középfokú tanulmányait Bukarestben kezdte, majd hamarosan Párizsban folytatta, és itt is szerzett diplomát. Az 1910-es évektől a román irodalmi élet

16 Földesi Ferenc

ION PILLAT: EGYSOROS VERSEK

Weöres Sándor műfordítása

egyik vezető alakja, több fontos irodalmi lap szerkesztője. Első kötete, a *Pogány álmok* 1914-ben jelent meg. (Az eddigi legbővebb magyar válogatásnak is ugyanez a címe¹). A párizsi évek, a megismerkedés a francia szim-

bolizmussal rányomta bélyegét első korszakára, az irodalomtörténet határozottan a szimbolista-parnasszista, esztétizáló jelzőkkel illeti, és kiemeli, hogy már a pálya elején abszolút mértékben birtokolja azt a rendkívül gazdag poétikai eszközkészletet, amely aztán mindvégig egyik jellemzője marad költészetének. Az életmű második fázisát tradicionalista, a harmadikat neoklasszicista jelzővel illeti az irodalomtörténet, ezek azonban nem poétikai, hanem tematikai kategorizálást takarnak, noha az utóbbi korszak versei kétségtelenül mutatnak poétikai egyszerűsödést is, ami a magyar fordításokban is érzékelhető.

Egysoros versei 1935–1936-ban születtek², a kötet 1936-ban jelent meg, és azonnal felkeltette a kortárs román kritika figyelmét, mert ugyan önmagában az aforizma jellegű egysoros mint irodalmi szöveg nem volt ismeretlen, ám műfajként Pillat teremtette meg, mivel ciklusba rendezte saját darabjait, és nem csak az egyes darabokat, hanem a ciklust is címmel látta el (*Poeme intr-un vers – Egysoros költemények*), az első egysoros címét (*Poemul intr-un vers – Egysoros költemény*) variálva.³

Az 1966-i magyar nyelvű válogatás az Európa Könyvkiadónál jelent meg, felelős szerkesztője Belia György volt, a válogatás Domokos Sámuel munkája, az előszó és a jegyzetek ugyancsak tőle származnak.

A szerkesztő(k) számára kézenfekvő volt Weörest felkérni a fordításra, mivel a kortárs magyar költészetben egyedül ő fogta fel önálló műfajként az egysoros verset, mármint abban az értelemben, hogy művelte is. A *fogak tornáca* című kötetében (1947) 33 monostichonját rendezte ciklusba, melyeknek keletkezési ideje valószínűleg 1946. Csaknem biztosra vehető, hogy ez a műfaji újítás a magyar költő oeuvre-jében nem egy másik szerző követéséből nőtt ki. Mint említettük, az egysoros önmagában létezett már Pillat előtt is, a modern európai költészetben talán a legelhíresültebb darab Apollinaire *Chantre* című egysorosa az *Alcools* (1913) című kötetből, és elképzelhető, hogy a magyar költő ismerte akár az eredetét, akár egy

háború előtti válogatásból a magyar verziót, de egysoros ciklussal biztosan nem találkozott, Pillat monosztichonjaival sem.

Kenyeres Zoltán⁴ az ötletet Weöres *A teljesség felé* (1945) című kötetének aforisztikus, bölcséleti rövidprózájához köti. (A weöresi egysorosok vizsgálatánál egyébként általában nem áll a kutatók érdeklődésének 17 homlokterében a műfaj genezise, de megkerülhetetlen, hogy a rövidverssel, jellemzően a haikuval való kapcsolatát és az ettől való elkülönülését, melyet már Pillat is hangsúlyosan megfogalmazott, tárgyalja.⁵) A 33 egysoros követően Weöres 1970-ben egy újabb ciklust jelentetett meg,⁶ melynek darabjai az 1960-as évtizedben keletkeztek. Itt viszont már nem zárhatjuk ki a külső hatást vagy inkább impulzust, éppen a román költőtől, hiszen a fordítás kéziratának tanúsága szerint 1966-ban fordította le Pillat monosztichonjait, ám ez bizonyíthatatlan, mert egyfelől nem ismerjük filológiai pontossággal a második weöresi ciklus születésének körülményeit, másfelől pedig konszenzusos irodalomtörténeti megállapítás, hogy a költő nem ritkán vett munkába újra akár évtizedekkel korábban feldolgozott témákat és alkalmazott formai megoldásokat.

A Pillat-fordítás kéziratának első lapja négy szövegréteget mutat. Első a gépiratos nyersfordítás, a következő Weöres ceruzairásos fordítása, a harmadik a sor ritmikájára és szótagszámára vonatkozó megjegyzések ugyancsak az ő kezétől, és végül egy azonosítatlan kéz tollal írott ritmikai utasításai, megjegyzései. (Utóbbi kéztől származik az első lap jobb felső sarkában a dátum, és talán az utolsó lapon a műfordító megnevezése is.)

A gépirat nyersfordítás, pontos, ugyanakkor kissé sietős benyomást kelt, általában a szavak első, legelemibb jelentését adja meg.⁷ Ha azonban a műfordítás két lépcsős folyamata felől közelítünk, nem felületes, sietős munkáról kell beszélnünk, hanem az azonosítatlan fordító tudatos megfontolásáról, hogy steril szöveget állítson elő a műfordítás elkészítésére felkért költő számára, kerülve, hogy saját impresszióit, ízlését vagy akár költői megoldásait belevigye a nyers szövegbe, olyannyira, hogy a tükörfordítás érdekében akár jelentősen is eltért az első lap tetején jelzett sorképlettől (jambikus, nibelungi sor, 7 +7). Ebben a formában számára nyitott szöveget nyújtott át Weöresnek. Ennek legszembetűnőbb példája a *Zugás* című darab, mely a kötetben aztán a *Zizegés* címet kapta (1. lap).

Nyersfordítás:

Méhraj vagy csak emlékek?

Weöres:

Tán zümmögő-zsibongó méhraj, vagy puszta emlék?

Nem tudjuk, ki a nyersfordítás készítője, de a szöveg egyes darabjai gyakorlott műfordítót (költőt?) sejtetnek.⁸ Ha az eredeti jelentése engedte, kész egysorosokat alkotott, melyeknél Weöres aláhúzással jelezte, hogy részéről is rendben. A nyersfordító „költői” hallásának árulkodó jelét látjuk

18 *A táncosnő csillag* című egysorosban (1. lap utolsó darabja).

Arcára huzott sállal, állva távolódik.
// u u u

Az ajánlott jambus helyett ellentettjével, trochaeussal indította a cezúra utáni félsort (állva távo...), és ez olyan elragadóan lejtett, hogy inkább vállalta, vagy legalábbis figyelmetlenül leírta a helyesírási hibát (távolódik), mintsem a ritmus szabályosságáról lemondjon. Weöres aláhúzta végig a verset, azaz a maga ítélete szerint is teljes értékű műfordításnak tekintette, de az 'ó' ékezetét áthúzta, és ezzel a két trochaeusból egy szép sorzáró choriambust alkotott. A kötetben⁹ aztán így is jelent meg:

Arcára húzott sállal, állva távolodik.

Ez a javított, publikált verzió két dologra hívja fel a figyelmünket. Árulkodik arról, ami persze tudható, hogy Weöres nem rigorózus verzifikátor. Mint azt a magyar irodalomban egyedülálló értekezésében, *A vers születésében* (1939) is kifejtette, voltak poéták, Szász Károly stb., akik a ritmika terén sohasem hibáztak, de hol vannak ezek a hibázó Aranyhoz, Petőfihez képest. Tehát egy ritmikai modifikáció vagy akár botlás, még ha megtöri is a kívánatos lejtést, ha konzisztensen jó a vers, nem tudja ezt elrontani. A másik megjegyzendő a 'huzott' szó 'húzott'-ra javítása a kiadásban. A nyersfordítás abban a korszakban készült, amikor az írógépeken még hiányoztak a hosszú ékezetes betűk.¹⁰ (Igényesebbek prózában is kézzel pótolták, javították az ékezetet.) Az ezeket helyettesítő 'u', 'ü' a kéziratlapokon többször hibaként olvasható, még Weöres sem ékezi őket. Ám itt Weöres csöngői származását és nyugat-dunántúli nevelkedését is figyelembe kell vennünk. A vasi, zalai tájnyelv ma is röviden ejti az 'ú', 'ű' melléknévi képzővel képzett szavakat (szemü – szemü), sőt a szóközi magánhangzókat is gyakran. Nem tudjuk eldönteni, hogy bizonyos helyzetekben az írógép 'u'-ját Weöres figyelmenlenségéből nem javítja 'ú'-ra, vagy éppen csak rövidnek hallja belül. Egy példa alapján hajlánánk arra, hogy inkább a belső hallás felelős ezekért a helyesírási figyelmenlenségekért. A kézirat 4. lapjának közepén a *Portré* (a kötetben aztán *Arckép*) így hangzik Weörestől:

Fekete-szemü bánat, már fehér haj alatt.
u u u u u

Megítélésünk szerint itt a költő nem követett volna el verstani hibát, ha grammatikailag teljesen szabályosan alkotja meg az egysoros első tagját:

Fekete szemű bánat...

u u u u bánat...

19

Minden bizonnyal ritmusváltás szükségességét érezte, amikor szabálytalan alakot használt. 1938-ban, Fülep Lajoshoz írott egyik levelében viszonylag hosszan értekezik ritmikai kísérleteiről, ahol többször előkerül a sor ütemének gyorsítása, lassítása.¹¹ Azzal, hogy a két szót összevonta és egy tribrachishoz közvetlenül kapcsolt egy pirrichiust a jambus helyett, jól hallható ütemgyorsulást hozott létre a tagoltabb és lassúbb „fekete szemű bánat”-hoz képest. A nyomtatott kiadásban egyébként a nyelvtanilag szabályos szerkezet jelent meg („Fekete szemű bánat”), de források hiányában semmit nem tudunk mondani arról, hogy a szerkesztő önkényesen vagy pedig Weöres beleegyezésével módosította a szöveget. (Mint ahogy nem felfejthető biztosan több egysoros címének megváltozása sem.)

Elfogadva, hogy a nyersfordítás a lehető legnagyobb pontosságra törekedett, nagyon figyelemre méltóak Weöres fordításának elmozdulásai az eredeti – gépiratos – alapszövegtől. Túl a jambikus nibelungi sor képletéhez való „igazításon”, mely már önmagában is – Weöresnél pedig, aki *A vers születésében* részletesen tárgyalja a ritmika szerepét a költemény születésében – kiemelten a költői „mesterség” csúcsa, tehát túl ezen, a Pillat-fordítás során elsősorban szintaktikai és morfológiai elmozdulásokat látunk, ezek pedig mind egy irányba mutatnak, az egyedítől az általános felé, Weöres létértelmezésének központi kategóriája felé, amelyben a létező és a létezés, illetve a lét viszonyát teszi újra és újra vizsgálat tárgyává.

De talán elsődlegesen nem ez a bölcseleti megfontolás áll mögöttük, hanem a műfaj (és a rokon műfajok) sajátosságai. Az egysoros (és a rokon formák, mint pl. a haiku) nyitott műfaj. A leírt szöveg aforisztikus, képi jellege miatt minden másnál inkább adja magát tovább gondolásra az olvasó számára. (Sőt esetenként továbbírásra: Mircea Streinul bukovinai költő, prózaíró 1936-ban a teljes Pillat-ciklust továbbgondolta háromsoros költeményekben, és ezeket a Pillat egysorosokkal együtt megjelentette *Commentarii* címmel.) Tehát nyitott műfaj, a szikár, metaforikus szerkezetek mintegy üres teret teremtenek maguk körül, a vers körül, ahová az olvasó könnyebben beléphet alkotó továbbgondolóként, mint egy zárt szerkezetbe. Pillat-Weöres ezt nagyon szépen fogalmazza meg:

(2. lap, *Költői művészet*)

Nem a szó, hallgatás ad hangot a költeménynek.

20

A betűk csendje

a papíron.

(W.S.: *Kétsoros*)¹²

Az alábbi néhány morfológiai, szintaktikai megoldás tehát ezt a műfaji nyitottságot szolgálja, amelynek célját és kifutását Fodor Ákos a haiku kapcsán megragadó bensőségességgel fogalmazza meg. „[A költemény leírója és olvasója] találkozza e fókuszban oldva oldódhatnak, gyógyulva gyógyíthatnak, s válnak, míg vállalják, valami Harmadikká. Aszketikus forma, próteuszi műfaj, eleven mentalitás, időt, teret inkább teremt, mint fogyaszt. Boldogok, akik [...] találkozhatnak és megérinthetik egymást.”

A morfológiai elmozdulások legszembetűnőbb és leggyakoribb példái a szövegben a többes számú alakok egyes számra váltása, mégpedig úgy, hogy az egyes számú alak nem konkretizálja a jelentést, ellenkezőleg, inkább kitérít. Számos példa közül talán a legszembetűnőbb:

(4. lap közepe, *Költői művészet*)

Nyersford.:

Szerelmek, fájdalmak, alkonyok: egy vers, az évek hamujában.

Weöres:

Szerelem, bánat, alkony: vers, évek hamujában.

Ugyancsak alapvető morfológiai elmozdulás a határozott névelők kerülése az *egyre*, kijelöltre való rámutatás helyett a jelentés általánossá tétele felé mozdítva a sort.

(5. lap utolsó egysorosa, *Visszatérés*)

Nyersford.:

Vándoroltam az istenekkel, visszatérek az emberekhez.

Weöres:

Utaztam istenekkel, megtérek emberekhez.

Ugyancsak a mozzanatosság szándékolt felszámolásának tekinthetjük a múlt idejű igealakok jelen idejűre módosítását.

(3. lap közepe, *A tengerész*)

Nyersford.:

21

A távolból megpillantottam a földet, a parton a távolba nézek.

Weöres:

Távolból földet látok, parton távolba nézek.

Szintaktikai tekintetben a váltások nem foghatók meg olyan szemléletesen a nyersfordítás és a műfordítás viszonylatában, inkább csak a benyomásainkat fogalmazhatjuk meg. Weöres az igei állítmányok esetén igyekszik a mozzanatosság felől a folyamatosság felé ellépni (felkúszott-kúszott, ugrik át-ugrat, lebontott-bontott), néha pedig az igei állítmányt névszóval kiváltani (hullnak a falevelek-falevelek hullása).

A felsorolt elmozdulásokat természetesen nem lehetett, és valószínűleg nem is volt célja Weöresnek minden esetben átvinni, de figyelemre méltó, hogy ezekkel ellentétes változtatásokat egyetlen egyszer sem hajtott végre a szövegen. Megítélésünk szerint szép, konzisztens, a műfaji elveket messzemenőig alkalmazó ciklust hozott létre.

A fordítás egyetlen pontja érthetetlen, három egysoros címe, és ezeket értelmezni sem tudjuk. A 9. oldalon három azonos című monosztichont látunk: *Szegélyléc*, melyet egy esetben Weöres *Szegélykőre* írt át, a kötetben pedig mindhárom *Szegélykő*ként jelent meg, I-III. sorszámmal ellátva. Akár a román eredetivel való egybevetés nélkül, a tartalom alapján is egyértelmű, hogy három görög fríz domborművű jelenetét írja le a költő¹³, ráadásul az eredeti cím is egyértelmű (Frizä), a románban is a fríz *terminus technicus*. Jobb híján megbocsátható leiterjakabnak tartjuk a *Szegélykő*-címadást.

A lapokon találunk egy kétsorost, melyhez gépiratos nyersfordítás nem készült, hanem a nyersfordítást is Weöres kézírásában olvassuk.

(3. lap, *Menyasszony / Ara*)

Nyersford.:

A parton egyetlen kőrísfa, a vizen csak egy csillag.

Weöres (ugyanazzal az aláhúzó és átíró technikával):

Parton egyetlen kőrís, vizen egyetlen csillag.

A kéziratos nyersfordítás jelzi az egyébként sejthető munkafolyamatot. A gépiratos nyersfordítás készítője¹⁴ átadta Weöresnek a gépiratot és egy román nyelvű Pillat-kötetet.¹⁵ Talán már az átadás pillanatában kiderült, hogy egy egysoros kimaradt, amit a magyarra fordító helyben lediktált 22 (vagy később beolvasott a telefonba) Weöresnek. Feltehetően ugyanekkor beszéltek az eredeti román ritmikájáról és kiejtéséről.¹⁶ Weöres ezt követően elkészítette a gépiratos lapokon a fordítást, a saját maga által lejegyzett *Menyasszonyt* is átdolgozva, majd visszajuttatta a kéziratot és a Pillat-kötetet a nyersfordítóhoz. Az 1. lap tetejére írott megjegyzésében, üzenetében („A szótagszámot és cezurát az eredetiben jelöltem meg.”) fontosnak tartotta jelezni, hogy a lektorálás, ellenőrzés során nem csak a szöveg hűség, hanem a forma is figyelmes vizsgálatot igényel.

A történet rekonstruálását a rendelkezésre álló dokumentumok alapján eddig lehet megkísérelni. Ám mivel a végső, publikált ciklus néhány ponton eltér a kézirattól, feltételezhetjük, hogy Weöres még egyszer ránézett a szövegekre nyomdába kerülésük előtt. A sorrend nem változott, a verstestek szövege sem, viszont több egysoros végleges, a kézirattól eltérő címében a költő szándékát véljük látni, mivel ugyanazokat a morfológiai változtatásokat tapasztaljuk, mint a nyersfordítás átültetése során, a kéziratban még többes számú névszói alakok egyes számúra változtatását, határozott névelők elhagyását.

¹ Ion Pillat: *Pogány álmok*. Budapest, 1966.

² Pillat egysorosainak korpusza később növekedett, az 1940-es összkiadást tekinti a román irodalomtörténet a monosztichonok teljes kiadásának.

³ Az ötlet elsőségét rögtön elvitatták Pillattól. Emmanuel Lochac emigráns orosz költő a Nouvelle Revue Française 1936. május 1-jén utcára került számában közölte egysoros ciklusát *Monastiches* címmel. George Calinescu még ebben a hónapban cikket írt *Emmanuel Lochac és Ion Pillat* címmel, kijelentve, hogy az orosz az ötletgazda. Pillatot ez érzékenyen érintette, már május 25-én csaknem a jogügyi iratok nyelvén nyilatkozatot tett közzé: „Határozottan állítom, hogy mindezidáig, amíg ma meg nem vettem a Nouvelle Revue Française májusi számát, még csak hallomásból sem ismertem Emmanuel Lochac nevét és verseit, mint ahogy más, idegen nyelven írt egysoros versekről és az ezekről szóló értekezésekről sem hallottam”. Idézi Marius Chelaru: *A japán költészet hatása romániai irodalmi alkotásokra I*. In *Kizuna. A MJBT Hírlevele*. 2013 december.

⁴ Kenyeres Zoltán: *Weöres Sándor*. Budapest, 2013, 96

⁵ Zámbo Bianka: *“Kéz és láb nélküli” költészet*. Partitúra 2015. 2. sz.; Visy Beatrix: *Őrült-e minden fűszál?* In *Uő: Szavakkal körbe*. Budapest, 2015.; Rákai Orsolya: Haikuk, egysorosok, egyszavasok: az irodalmi megszólalás végső határainak keresése a modern magyar költészetben. *Híd* 2019. 8. sz.

⁶ Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások I-II*. Budapest, 1970.

⁷ Itt is köszönetet mondok Lukács Beának a román eredetivel kapcsolatos sejtéseim pontosításáért és lényeges megállapításaiért.

⁸ Lehetett akár a szebeni születésű Belia György, aki felelős szerkesztője ekkor az Európa Könyvkiadónak, akár Domokos Sámuel, az 1966-i magyar kötet válogatója, szerkesztője, mindketten fordítottak verset is, prózát is magyarra románból.

⁹ I.m. (1. sz. jegyzet), 252.

¹⁰ Az importált írógépek billentyűzetének reformja a magyar nyelvtudomány részéről is sürgős feladatként fogalmazódott meg az 1960-as évek elején. Összefoglalóan ld. Kökény Sándor: *Az írógép billentyűzete és helyesírásunk*. Magyar Nyelvőr 1963/1. 21-30.

¹¹ Weöres Sándor: *Egybegyűjtött levelek* I. Budapest, 1998, 420. - "... megúntam a nyugat-európai ritmus kész kaptafáit. [...] Gyors, pattogó ütemeket nyerek a prokeleusmatikus, daktylus, molossus, kettőzött spondeus segítségével. [...] Ha előszedem az ionicust, a choriambust: a ritmus trombitálni kezd, mint a szélvész. [...] Jön a baccius és antibacchius: az ütem lassul, puha és gyengéd lesz."

23

¹² *Weöres Sándor kézírásos könyve*. Budapest, 1981.

¹³ Pillat költészetében a '30-as években tett görögországi utak alapvetően meghatározókká váltak.

¹⁴ Leginkább Domokos Sámuel lehetett, mivel a kötet impresszumában azt olvassuk, hogy ő vetette egybe a fordításokat az eredetivel.

¹⁵ A kötet nem az első kiadás volt, mivel ebben csak 63 versből áll a ciklus, viszont a magyar kiadásban és a magyar kézíraton is 90-ből, azaz tartalmazta az 1936 után született darabokat is.

¹⁶ Minden műfordító számára, de Weöresnek különösen fontos volt az eredeti hangzása, dallama, ritmikája. V.ö. *A teljesség felé* című prózakötetének varázslatos soraival: „Olvass verseket oly nyelveken is, amelyeket nem értesz. Ne sokat, mindig csak néhány sort, de többször egymásután. Jelentésükkel ne törődj, de lehetőleg ismerd az eredeti kiejtőmódjukat, hangzásukat. Így megismered a nyelvek zenéjét, s az alkotó-lelkek belső zenéjét. S eljuthatsz oda, hogy anyanyelved szövegeit is olvasni tudod a tartalomtól függetlenül is; a vers belső, igazi szépségét, testtelen táncát csak így élheted át.”

Új Forrás 2023/2 – Földesi Ferenc: Ion Pillat: Egy soros versek
Weöres Sándor műfordítása

MADÁR VOLTAM

Réce voltam,
aztán lelőttek.
Galamb voltam,
aztán lelőttek.
Fácán voltam,
aztán lelőttek.
Varjú voltam,
aztán lelőttek.
Voltam lúd is,
aztán lelőttek.
Voltam fogoly,
Végül az is maradtam.

CSAK RÖVIDEN

Csak röviden,
tömören,
mit ide írok.
Nem ér rá senki.
Versekre meg pláne.
Hogy hosszú is,
meg értelme is legyen,
hogy adjon a torkodon?
Ugyan kérem.
Csak röviden,
tömören.

26 HOLDRA SZÁLLNÉK

Egyedül én,
Holdra szállnék
Egyedül én,
ott is élnék
Egyedül én,
fát ültetnék
Búra alá,
várost húznék
Egyedül én,
ásnám sírom
Egyedül én,
papként szólnék
Egyedül én,
mint síró asszony
Egyedül én,
szálló lélek

Egyedül én,
egyedül én

A természetben létező üzeneteket az ember teremti, de mégis úgy érezzük, hogy ez valami együtt létezés, együtt lélegzés. Több volt ez a múltban, mint szimbiózis, de már az egymás mellett létezés is felbomlott. Nincs hittet átítatott kölcsönös tiszte-

let, elköltöztek azok a szellemelek, akik a természettel egylényegű, majd a természet megszemélyesített lényei, akik sok ezer évig biztosították a metakommunikációs csatornát. Talán, vagy itt és

most számunkra biztos, hogy a művész egyik legfontosabb feladata az, hogy Gea minden teremtményével való kommunikációt valamilyen módon visszaszerezzük. A technikai révületben, a fogyasztás árufetiszmusában elmerült tömeg a természetet is csak elhasználja. Elhasználja valódi önmagát, azzal az átgondolatlan, lapos hiedelemmel, hogy majd mindent újratelepíthet, mindent újra legyárthat. Nem fogja fel, hogy egy éltető test organizmusát emészti, sorvasztja mértéktelenül, gátlástalanul, s valójában ő is együtt sorvad a természettel. A legapróbb sebek is ezt fokozzák, emberek milliárdjai akár öntudatlanul ezt teszik. A természettel való bensőséges viszony a mai ember számára valami különös, elvont és személytelen pragmatizmusba torkolt.

Sipos Gaudi Tünde munkái a művészet elvonatkoztatott, belső világában születnek, de absztrakciója organikus, jellé alakuló nyomhagyásai megőrzik a természeti formákat. Verbális kommunikáción túli, elvont képírásként fogalmazhatjuk meg munkáinak sajátos karakterét. Azt a szakadékot, ami ember és természet között létrejött, nem aktivistaként, nem, mint társadalomkritikát fogalmazza meg, hanem a művészet bensőséges nyelvén. Hiányt, ami az érzéseken túl valódi veszélyt jelent az emberre. Azt bizonyítva akarva-akaratlanul, hogy az ember legmélyén a természettel való kommunikáció nem halhat el, hogy a láthatatlan gyökerek nem tűntek el. Mindenki van valami artikulátlan, kellemetlen érzés, amikor környezetét egyre mestersegesebbnek érzi. A látszólagos jólét mögött egyre sivárabb lesz a világ. Ennek ellenére az érzékeny befogadó egyszerre több úton is elindulhat a felfedező úton, de nem azért, hogy megfejtse a művek jelentését, hanem azért, hogy belemerüljön abba a világba, amit elsősorban a lélek membránjai képesek felfogni. Az érzékiségnek és a líraiságnak egy puritán világába, ahol az elvontság nem kilúgozottság, az absztrakció nem az érzelmek elfojtása.

A nyírfa – akár Jákob lajtorjája – a sámánoknak az éghez közel vivő eszköze. A nyírfakéreg nagyon sok kultúrában rituális eszköz, gyógyító ereje

Gaál József 27

FÖLDI RÚNÁK, ÉGI HIEROGLIFÁK

Sipos Gaudi Tünde munkái

van, kiúzi a nyavalyát a testből. Mágikus erejével a magyar paraszti hagyományban is rontáselhárító, védő szerepe volt. Skandináv és ázsiai nomád népeknél szinte kivétel nélkül nagy becsben tartott, szent fa. Hamvas Béla

28 *A babérligetkönyv* című kötetében a fákról írt esszéjében a vegetatív világ öntudatlan áradásáról, időtlen, ciklikus ritmusáról, állandóságáról ír. Az emberi lét csak a viszonyok állandósága által maradhat egyensúlyban. A természet lelke az ember lelkiületétől él, a fákból sugárzó nyugalom csak érzelmi egybeolvadással ad életerőt. Az odaadás, azonosulás, ami feladja önmagát, a fában fejeződik ki, állandóságában találhatja meg az ember eredendő, természeti stabilitását. A nyírfa Hamvas számára a szűzieséget sugározza, az öntudatlanságban létező tisztaságot. Gyengédség, üde gondtalanság sugárzik a nyírfából, ha engedjük érdek nélküli érzelmeinket áradni, ha mi is az öntudatlansággal teremtjük befogadó éberségünket. Éltető és gyógyító nedvet ereszt, lehántott kérgével véd, olyan lény, aki áldozva odaajándékozza kincseit. Mint minden fa öntudatlanul feláldozva ajándékozik, mert áradva él, örökké terjed és fejlődik. Az ember, mint tudatos lény, mint érző lény mértékkel kell, hogy használja ezt az áldozatot. Ha a természet áradó mértéktelenségét nem törli meg önös, számító mértéktelenségével, akkor megmaradhat még valami az eltűnő, kölcsönös egyensúlyból. A kéreg nélküli csupasz fa egyszerre hasznosítható anyag az ember számára, de elszenesedve, széthullva az értelmetlen pusztítást jelképezi. A sötétlő facsonkok, forgácsok némasága üzen, jól látható az elfogyás, eltűnés. Mikor a natura morta szimbolikája egy pólus irányába mutat, csak vanitas, csak az elmúlás. Az újjászületés, a kisarjadás, a kicsírázó mag ereje még rejtve van, még várat magára. A munkák szépsége ezért borongós melankólia. A tenyéryi festett, rajzolt haikuk libbenő könnyedsége helyett, robusztus fekete foltok terjednek. Komor, nordikus melankólia ez, ami az erdélyi világnak egyik pólusa, aminek lényege az egyre törő magasságok zord ereje, vagy a megtört fa mélységbe hullása, mint az életéért küzdő gerinc roppanásának tragikussága.

Sipos Gaudi Tünde művészetének nem sajátossága a zord romantika apokaliptikus hangzása, de ebben a csendben, vagy inkább repetitív, alig hallható morajlásban drámai háttérhangok is felsejlenek. A természetért aggódás egyben saját létünkért való felelősség. A szétforgácsolódás és az elemek keringő, forgó újratömörödése. A lélek belső világának központot kereső, cirkuláló, keringő mozgása a kozmikus körforgás érzeteivé válik. A széthullás utáni vákuum centrumba tömörítő ciklikus újjáéledése, természet sugallta reménye. A testbe hasított, sebző rúnák és az égi gomolygásból, távoli hieroglifák üzeneteiből inkább csak érezhető és sejtethető a jövő. Az a jövő, amit az elmúlt tapasztalataiból, az emlékezés által teremtünk. Ahogy a mitikus világ látnokai, a felhő vonulásából, faágak egymást keresztező, véletlen halmából, áldozati állat kibomló belsejéből, úgy a művész is a képírás

kódolt üzeneteivel tárja fel rejtett világunkat. Egyetemes és személyes le-
tisztult rejtjelek világává egyszerűsödik. A közös nyelvet keresve, közösnek
hitt és annak is bizonyuló értékrend megtalálásához az egyetemes szimbó-
lumokat a természetből kell kiemelni. A feketeség növekedése inkább 29
eltűnés, mint tömörödés, vagy telítettség. Inkább űr támad, hiányos-
ság, benne az alaktalanság. A tér világából való kihasítottság, a fa ki-
hamvadása. A negatív tér eltűnés, kialakítás, sötétség. Elnyelés. Ez a vegetatív,
tudattalan régió minden lélekben mélyen lappangó elszakíthatatlan kapocs.
Túlmutat a kor felszíni individualitásán, de megőrzi a személyesség hangját,
ami által felszínre kerülhetnek azok az archetípusok, amelyek zsigeri,
mágikus erővé válhatnak. Elmúlhatatlan létük más formában jelentkez-
zik, de eredetük nem a változó forma, nem a lineáris időbe vetettség.

Sipos Gaudi Tünde zárt burkok időtlen kozmikusságának redu-
kált világából a tagolt időben bomló, szakadozó formák világába ju-
tott. A fa teljessége, mint a lét stabilitásának, állandóságának örök
szimbóluma csonka, darabolt tárgyként széthullva szembesít a szét-
hullás folyamatáról. Az egész elvesztésének, a Nagy Egész felbomlá-
sának tragikumáról. A technikai társadalom szekularizálódásával az
egészet összetartó szimbólumok tárgyasulnak, kihullnak a szövedék-
ből, a kollektív világképet felcserélődik az önmagában lévő, szabadnak
hitt individuum magányára. A tudatos lény emlékezik és tervez, a tu-
datos lény racionális és irracionális. Eltávolodva a munkák bensősé-
ges, lírai világától, messziről tekintve Sipos Gaudi Tünde munkáiban
a rend és káosz kettősségében van a fő hangsúly, ami komplementer
pólusai a ma élő embernek. Keresve a rendet, felmutatva a mitikus
rend hiányát, ami egyben saját létünk bomlasztása. A természettel
együtt lélegző archaikus lét is csak tudatosan hozható vissza, ez a ka-
pocs szétfoslott, az öntudatlan összeforrottság természeti lényé már
nem létezik. Már megszűnt, s csak újjászületésében reménykedhetünk. A ter-
mészetet megmentő, gyógyító és élni hagyó, kölcsönös lét szimbiózisát kell
az embernek újratereíteni.

JOAN MIRÓ

A szél nyelve.
A mindig tiszta kobaltég
festményed
után nyúlt.
Óskori plakáton
kavicsként szunnyadó szavak.

A madártollak repesése
messze sodorja
a pányvák
és a fenevadak párbeszédét.
Anyajegyvillanás alatt megfested
menny és pokol frigyét,
gyorsabban,
mint tükörben pántlikát kötnél.

Gyermekjátsszótér.
Labdák gurulnak,
felrepül közülük egy áttetsző.
Úgy hívom, Miró.

PABLO PICASSO

A szálló madarak
szomorú szemei
dalként
verődnek vérünkbe.
Pupillák és ajkak vízből beszélnek
földi fülekhez és egy homlokhoz.
A szerelem a szélben
szelíd szóra fakad
és kitárja az ablakok szirmait.
Egy fehér szék behajlítja fekete lábát,
és kardként
egy mellbe dőf.

Holdkeltekor
egy nő csupasz bőrére hullajtja szemeit.
Egy vérfoltos térkép
kiteríti kékjét.
A vízimadarak szárnyai
elfedik az óceánt.
A tej tónusa alig
fedi a vér színét.

32 SALVADOR DALÍ

Hosszú pászmák sikolya
ébreszt lompos kavicsokat.
A porózus üresség
egy nő Hold-ábrázata,
mely egyenruhás pillangóként
kuksol ma éjjel
egy fej nélküli arcon.
A zsebórák
az álmatlan padon
tavi kétéltűek voltak.
A Földgolyót épp
súlyos nosztalgia gyötri,
s a rettentő vággyal teli űr
mereven borzong, akár egy háromszög.
Egy alkony történelmi ragyogásában
az emberek átölelik egymást.
Egy csapat éhező, félénk veréb
leröppen
a 20. század ijesztő tárgyainak
átfogó látványába.
A mindenség
tartálya és tartalma ez.
Ártatlan kisdedek
elbűvölő összessége.
Az öbölnyi karéjú koncertzongora
tátott szájú álarc.
A Dalí felirat mentén
rejtélyes, lepusztult tengerpart fekszik.
Dalí – a hullámok dermesztő hangja.

Szilágyi Mihály fordításai

Mészöly Miklós *Pontos történetek útközben* című kötetét általában Erdély-re-gényként szokták említeni, ugyanakkor a műnek van egy *Utazások Pannóniában* című része is, amely az 1960-as évek magyar valóságában gyökerezik.¹ Ebben a részben

Kosztolánczy Tibor 33

UTAZÁSOK PANNÓNIÁBAN

az elbeszélő Budapestről egy meg nem nevezett dunántúli városba utazik, ahol óvónő-továbbképzést tartanak – ő az utolsó napi vendéglelőadó –, majd az utazását visszafelé megszakítja, és meglátogatja a nagynénjét, Tusit, aki helyi ismerőseihez viszi el. A rokonlátogatás a következő év nyarán megismétlődik. A recepció általánosnak mondható véleményét Szolláth Dávid a következőképpen foglalta össze Mészöly-monográfiájában: „A *Pontos történetek útközben* elbeszélője szőtt benyomásokat rögzít, figyelme nem különbözteti meg a fontosat és az érdektelent. Hiányzik belőle a Mészöly-művek néhány más sajátossága is: a hatalomanalízis, a bölcseleti reflexió, és nincsenek benne azok a példázatszerű vagy metaforikus struktúrák sem, amelyek a *Magasiskolára*, *Az ablakmosóra* és a *Saulusra* voltak jellemzőek, és nem szembesít az abszurdal. A *Pontos történetek...* szigorúan tárgyias, úgyszólván »szó szerinti« regény, amelynek bármiféle áthallásos, allegorikus értelmezését hamisnak éreznék.”²

Első olvasásra valóban úgy tűnhet, hogy a *pontos történetek*ben az élet dolgai sokszor még az érintettek számára is banálisnak ható vonatkozásaikkal jelennek meg. A könyvet az utóbbi harminc évben – részletekben és egészében – többször is olvastam, és mindenkor úgy éreztem, hogy a szöveg jelentése gazdagon rétegezett, elbeszélésmódja pedig vonzóan titokzatos. Most megpróbálom elmondani, számomra miben rejlik a hatásának titka: az *Utazások Pannóniában* című részből megpróbálom először kinagyítani néhány különálló „jelenetet”.

Az elbeszélő asszony útítársa a vonaton egy fiatalember, aki vidéki kiszállásra megy. A fiatalember ellentmondásos személyiség. Előbb tanácsatlannak mutatja magát, mint aki soha nem járt ezen a vonalon, aztán elárulja, hogy évekig volt katona a városban, amely most is az úti célja. Először azt mondja, nem házasság – és úgy tűnik, nem is akar megházasodni –, később kiderül, hogy van felesége és közös gyerekük is. Ugyanakkor a „feleségével” kapcsolatos mondatai legtöbbször valamilyen tagadást, helytelenítést vagy korrigálandó dolgot fejeznek ki. A fiatalember lelkesen csak a volt katonatársairól nyilatkozik, velük „mindig kialakul valami” – mondja: „A haverok,

az állati sokat jelent. Egy asszony nem tud olyat biztosítani.”³ A fiatalember enyhe ápolatlansága kontrasztban áll feltűnő, a vonatúthoz nem illő ruhájával. Útitársával bizalmaskodik, többször ajánlatot tesz – de a háritásra mindig visszahúzódik. A fiatalember – ezt már én teszem hozzá – szorongó, bizonytalan típus, aki nem tudja, mihez kezdjen az életben.

34 A saját szexuális orientációját illetően is dűlőre kellene jutnia, mindenestre most a hagyományos férfiszerepet követve önmaga számára „igazolható” sikert ért el egy férjes asszonynál, s ez a szorongását (vö. lerágott körmök, kényszeres ruhatisztogatás) bizonyos mértékig oldotta.

A Vince lányok apja az egyik minisztériumban dolgozott, 1956 után öngyilkos lett, búcsúlevele szerint „még időben”. Özvegye a két lánnyal akkor költözött Szilasra. Most egy fürdőszoba nélküli társbérletben húzzák meg magukat. A lányok felsőfokú technikumba járnak, de a tanulás nem érdekli őket. A nyáron egy „összkomfortos babalakást” készítettek. Az egészet lefényképezték, és most diavetítést tartanak a vendégnek: „Nappali szoba, kárácsonyfával. Baba ünnepi vacsoránál, előtte ételek. Aztán megint a baba, kedvenc játékokkal. Baba szülőkkal, nagyszülőkkal, dédszülőkkal. Baba fürdőköpenyben, meztelenül.”⁴ A lányok kipirultak, lelkesek. Látható, hogy ez a babaház számukra a múltat hozza vissza, a gyerekkorukat, másfelől a *jelent* helyettesíti: besötétítenek, és a *vetítéssel* elfedik az áldatlan lakhatási viszonyokat. A lányok viselkedése, öltözködése nem az életkoruknak megfelelő, inkább kamaszokra jellemző. Ugyanakkor a babakultusz azt is jelzi, hogy már készen állnának a gyermekvállalásra, de a körülmények miatt ez most még lehetetlen, vagy legalábbis súlyos konfliktusokkal járna.

Sajátos infantilizmus jellemzi Gusztit, a helyi állatorvost is. Ránézésre nyolc-tíz évvel fiatalabbnak látszik Margónál, a feleségénél, aki a posta vezetője. Gusztit igazán csak az antik porcelánok érdeklik, az ágyban is ezekkel rakja magát körül, sőt Margónak kell a porcelánokat az ágyhoz vinnie. Mindez Margónak kényelmetlen, de elfogadja. Gyerekek nincsenek. Vastagon befüggönyözött ablakok mögött élnek – valamiféle titok is van közöttük, az elbeszélő szerint Margó ezt leplezi a túlzásúfolt lakással, gyakran felcsattanó nevetésével. Margó túlságosan is közvetlen akar lenni – a vendégeket sűrűn megfogja, megérinti –, de Gusztival inkább testvéreknek látszanak, nem házaspárnak. Vendégeiknek a rövid látogatás alatt szakszerű tájékoztatást adnak a lovak, bikák és sertések herélésének módozatairól, beszámolóikat jókedvűen kommentálják.

2.

Lehetséges, hogy az előbbi „jelenetekből” más olvasók egészen másfajta vonatkozásokat emelnek ki, és azokra építik értelmezéseiket. Jómagam hűségesen csak a saját olvasói benyomásaimról tudok beszámolni. Azt sem tudom

cáfolni, ha valaki – mint például Faragó Vilmos, az Élet és Irodalom egykori kritikusa – azt állítja, hogy számára a *Pontos történetek...* életanyaga lényegében érdektelennek mutatkozott, és hogy ő „hősiesen” végigunatkozta a könyvet „az elsőtől az utolsó oldalig”.⁵ Számomra most az a kérdés, hogy az alkotás folyamatát rekonstruálva kikövetkeztethető-e valamiféle jellegzetesség, netán írói intenció, amely engem a magam értelmezései felé vitt.

A regény 1970-es megjelenésének idején nem volt tudható – legfeljebb Mészöly Miklós ismeretségi köre számára –, hogy a *Pontos történetek útközben* című könyv Polcz Alaine pszichológusnő, Mészöly feleségének beszámolóira épült: ő az a bizonyos A., aki a könyv ajánlása szerint „megőrizte ezeket a történeteket”. Polcz Alaine magnóra mondta az élményeit, a felvétel szövegét legépettették, és Mészöly Miklós ebből dolgozott. Minderről Polcz Alaine csak saját jogán történt írói színre lépése, vagyis az *Asszony a fronton* 1991-es elkészülte után nyilatkozott, néhány alkalommal, a lényegre koncentrálna: „Akkoriban még olyan memóriám volt, hogy még hetek múlva is fel tudtam idézni a hosszú párbeszédet. Erre már a munkám miatt is szükség volt, hiszen pontosan kell emlékezni arra, amit a beteg mondott. Mármost Miklós pontról pontra megtartotta az eredeti szöveget, csak minimálisat változtatott rajta, de ez a minimális elég volt ahhoz, hogy az egészek megváltozzék a törésszöge.”⁶

Márjánovics Diána és Szolláth Dávid publikációiból tudjuk, hogy az említett magnószalagok nem maradtak fenn a hagyatékban, azonban az egyes történetek gépiratos variánsai megőrződtek, és azokon fellelhetők Mészöly Miklós javításai. Úgy tűnik, hogy Mészöly eltávolította az élőbeszéd pongyolaságait, terjengős, redundáns elemeit, visszafogta a narrátor reflexióit, szakmai kommentárjait, ugyanakkor poentírozta, tömörítette, vizuálisan intenzívebbé alakította a történeteket.⁷

Ám az elbeszélő személyisége – úgy érzem – nem változott: a történetek mélyén továbbra is jelen van a gyakorlott lélekelemző, aki avatott szemmel tekint útítársaira és ismerőseire. „Pannóniai” utazásai során Tusin és néhány régi ismerősén kívül mindig új emberekkel találkozik, és friss benyomásait osztja meg velünk. Legyen szó ébredező szobatársakról vagy zavarban lévő vasutasokról, néhány gesztusból, mozdulatból, elejtett megjegyzésből rekonstruálja a személyes viszonyokat. A szilasi látogatások során segítőtje is akad: a nagynénje már előre fölkészül, átgondolja, hogy ismerősei közül unokahúga számára kik lennének érdekesek, s röviden jellemzi őket. Tusi figyelme azonban elkalandozik; elfelejt, nem mond végig bizonyos dolgokat – mindez a vendéglátás izgalmaiból is adódhat, bár inkább a szellemi hanyatlás első jelének tűnik. Az elbeszélő és „asszisztense” időről időre

„konzultálnak”, összevetik a benyomásaikat, és jobbra hasonló következtetésekre jutnak, bár nyilvánvaló, hogy az elbeszélő mélyebben, „szakszerűbben” látja a dolgokat. A lényeges tulajdonságokat emeli ki – azért gondolom, hogy a *lényegeseket*, mert alakjai élők, plasztikusak, és belső ellentmondásaikkal együtt is koherens személyiségek. Polcz

36

Alaine nyilván már a beszélgetések közben óhatatlanul a *karaktert* kereste, a könyv párbeszédei számomra legtöbbször benső motívumokról árulkodnak. Űgyesen „irányítja” az olvasókat, akik többségükben feltehetőleg ugyanazokat a típusokat „ismerik fel”.⁸

Az elbeszélő feszélyezettség nélkül beszél nekünk olyan dolgokról – szagokról, foltokról, testi folyamatokról –, amelyeket ötven-hatvan évvel ezelőtt értelmiségi társaságban nem szoktak megemlíteni. Nekünk viszont elmondja, mintha kollégák lennének. A felidézett párbeszédekben sok az esetlegesség, a megszólalók elbeszélnek egymás mellett, félreértik egymást, ahogy ez lenni szokott. A leírásokban azonban nincsenek nyelvi bizonytalanságok, a narrátor pontosan érzékeli és kifejezi az elmondhatóság határait. Képes megszólítani a más világszemlélettel rendelkező, vagy kevésbé művelt embereket. Mindebből komikus helyzetek is adódnak, mint például amikor a vasutasok a forgalmi irodában – kissé feloldódva – megpróbálnak vele úgy társalogni, ahogy – elképzeléseik szerint – egy fővárosi értelmiségi nővel illene. Értelmetlenségek jönnek ki belőle: brosúraszövegek, kabarétréfák vegyesen.

Az utazó önmagát is figyeli: miként hatnak rá a találkozások, mit érez, bensőjében mi történik. Minden rezdülésre érzékeny, a vasúti irodában egy pillanat alatt tudatosul benne, hogy túl rövid a szoknyája, a térdét sállal takarja le. Félelem fogja el. Megkeresi az okát, a férfiak – mondja – „közben felváltva a sálamat nézik”: „Ezt már ismerem a háborúból; padlón, összetolt széken feküdni. Nincs nagy kedvem hozzá. Ugyanakkor rossz érzés is kerülget, nyilván a háború miatt. De most béke van, gondolom, és a négy férfi is szolgálatban. Igaz, a katonák is szolgálatban voltak. [...] Furcsa dolog az ilyen félelem. Tulajdonképpen nem érzem, inkább csak eszembe jut. Az embernek nem jól emlékszik a feje, de a gyomra, az ágyéka, az idegei pontosan.”⁹

Egy dologról viszont nem beszél: ha kérdezik, elárulja, hogy férjnél van, de a házasságáról semmi érdemlegeset nem tudunk meg, ő maga szinte aszexuálisnak tűnik.

3.

Az óvónő-továbbképzés hat napja a boldog felelőtlenség időszaka. A szállodai szobák célszerűtlenek, a nemtörődöm kivitelezés miatt a vadonatúj berendezés már kezd tönkremenni. De ez most igazán senkit sem zavar. Lehet kimaradozni, más ágyában aludni, gyerekesen viselkedni, zacskóból

nápolyitörmeléket enni, előadásról elkészni. A résztvevők a szállásról autóval mennek még a közelben lévő művelődési otthonba is. A szakmai program nem fontos, csak ne kelljen otthon lenni, csak egy hétre szűnjenek meg a hétköznapok – ez az általános vélekedés. Erzszi frizurája friss, előző nap fodrásznál járt. A házassága tönkrement, a szüleivel lakik, állandóan ellenőrzik: „»Otthon unom«, mondja, »de idegenben más. Itt van idő passziózni. Legalább azt hiszik egyszer, hogy úrinő vagyok.«”¹⁰

Megélhetőek a szexuális vágyak (de nem realizálódnak). Az előadónó egyik szobatársa a „férfiasan mély hangú” Irma. A reggeli készülődés közben Irma figyelmesen vizsgálgatja fiatalabb szobatársukat, Verát. Irma férje rendszeresen jár vadászni, aznap estére is hozza a fácánokat. Irma utálja a fácánhúst, a férje vaddisznót is szokott lőni, a vaddisznóhúst közösen utálják. Irma tulajdonképpen mindenféle házimunkát nyűgnek érez. Magát is bünteti, hiszen nem vásárol korszerű berendezéseket, például gáztűzhelyt. Boldogtalan mártír. Később Márta jön a folyosón, dossziékat hordoz, de valójában őt is Vera érdekli.

Zajlik a karnevál, ide-oda vonul a karneváli menet. A rendőrség sem tud mit kezdeni „ennyi becsípett óvónővel”.¹¹ A rendezők „rendetlenek” – az irodában barackpálinkát isznak, az utolsó pillanatban döntenek el, hogy az előadó, aki két napot áldoz az életéből egy negyvenperces előadásra, vajon miről beszéljen. Persze a minisztériumi kiküldött figyelt, de most mindennek (még) nincsenek következményei. A hétköznapok drillje után az ellenőrzött káoszt mindenki élvezte, a *fegyelmezés hiánya* a szabadság illúzióját teremti meg, megcsillantja az autonóm élet lehetőségét. Tünékeny szabadság ez, és elérhetetlen autonómia.

Délután ötkor az előadó jegyet vált a közeli kisvárosban lakó nagynénjéhez. Az állomáson érdektelenség, hozzá nem értés, fásultság. A vonatjegyhez tartozó élet- és balesetbiztosítási bélyeg a földre hull. Az előadó egy darabon együtt utazik az ankét résztvevőivel, a bensőséges-vidám hangulat ideig-óráig kitart, de már többen arra gondolnak, otthon mi várja őket: üresség, robot, pótcselekvés.

Az utazó Alsó-Varasdon átszállna a közeli kisváros, Szilas felé. Ám a csatlakozást már öt éve kivették a menetrendből.

4.

Az egyik pillanatról a másikra egyedül marad a *zónában*. Az alsó-varasdi átszállóhely forgalmi irodája biztonságos helynek tűnik, ám a „pusztában” (a vasutasok ezt a kifejezést használják) sötétedés után egy védtelen nővel bármi megtörténhet. Az utazó és a vasutasok nemcsak a szociokulturális különbségek miatt nem értik meg egymást, a vasutasok *nem merik* kimondani:

utalásokba rejtve, suta képes beszéddel próbálják az asszonyt figyelmeztetni a külterületen rá leselkedő veszélyre.

Tusi és ismerősei már beletörődtek, hogy a zóna *kaotikus rendjében* éljék le az életüket. A kaotikus rend részint paradoxon, részint realitás.

38 A hatalom önkényesen rendelkezik, de a reá háruuló kötelességekkel, az ellátandó feladatokkal nem törődik. Itt mindenki csak a maga találékonyágában bízhat. Matildékat a házukból átköltöztették a külterületen lévő malom emeletére, majd a malomból is kilakoltatták őket, kellett a hely a téesznek, úgymond, de az emeletet a téesz sem használja. A cél az volt, hogy Matildék ne lehessenek ott. Matildék a régi rendszerben jó módban élhettek, erre utal a Benis-hagyaték említése.¹² Matild testvére, Józsi, idegbeteg lett a megaláztatásoktól. Végül egy cementpadlójú, hideg lakást jelöltek ki számukra. „Jó kis büntetőtelep, nem?” – jegyzi meg Matild másik testvére, Laci.¹³

„Te emlékszel, mi volt itt régen. Paradicsom” – mondja Matild Tusi-nak.¹⁴ A használaton kívüli malom körül – két évtizeddel a háború után is – felismerhetők az ütegállások, megvan a bunker, az óvóhely, láthatóak a német feliratok – orosz nyelvűekkel átmázolva. „Talán nem akkor rendezkedtek be, mint akiket ide szült az anyjuk?” – csattan fel ingerülten Józsi.¹⁵ A háborús események felidézésekor a felnőtt testvérek folytonosan korrigálják egymást, ugyanakkor a *pontos emlékezés* igénye Tusiék generációjával el fog tűnni. A hivatalos emlékezési formák – talán nemtörődömségből, talán tudatosan – hamisak, pontatlanok, még a meggyilkolt szilasi kommunistákra emlékező tábla is rossz helyen van.

Az ott lakók tudják, hogy a zónából már nemigen mehetnek el. Ellenőrök járnak-kelnek, mindenkit figyelnek. Vinczéné, Matild és Józsi meghurcolt emberek, valószínűleg Tusi is az. Laci belépett a pártba, ő még érvényesülhet. Margó és Guszti talán csak el akartak bújni a világ elől; Tusi tudja, hogy Gusztit is ellenőrzik, ez is magyarázhatja a házaspár tettetett vidámságát, a napközben behúzott vastag függönyöket.¹⁶ A vizes, dohos, sötét lakásokban megpróbálnak rendet, tisztaságot tartani, de a „külső körletekre” nem jut erejük, a napfényben szinte idegennek érzik magukat. Nem panaszkodnak. A galambok fenyegetőnek látszó sokasága búrát von köréjük, az üres halastavakhoz nincs miért elsétálni, a bűdös csatornáknak nem lehet fürödni. Bár még tíz-húsz évvel odébb van, de már látszik az élet vége. Tusi kiszámolta, hogy legfeljebb még tizenöt-ször találkozhat Matildékkal.

Mészöly a didaxist mellőzve, de egyértelműen beszél a hatvanas évek szocializmusáról: „Amennyiben a politikai vonatkozásokra koncentrálunk, a jelen horizontjából talán éppen az teszi a leginkább felforgatóvá a könyv Erdély-képét – és így utólagosan is beigazolódik a könyv kiadását övező cenzurális aggodalmak –, hogy nem különül el élesen az *Utazások Pannóniában* című fejezetben felépülő világtól, azaz a romániai és magyarországi színterek

között alig fedezhető fel eltérés a regényben.”¹⁷ Kolozsvárott szintén leválasztott társbérletekben, pincehelyiségekben élnek az emberek – van, aki ugyanabban a házban, amely az államosítás előtt a családjáé volt. Figyelik és ellenőrzik egymást, gyanakvós mérgezi a hétköznapiakat. A lakók természetesnek tartják, hogy hallgatónak – ha akarják, elárulják, 39 amit megtudtak, ha hasznosabb: letagadják. A hiánygazdaság Erdélyben kézzelfoghatóbb – innen érhető a kolozsvári ócskapiac, az Ószer pszichózisa: az evés, a birtoklás, a tárgyak fölött rendelkezni vágyás szinte rohamzerű kielégülése.

Az ottaniak a privát szférát kevésbé respektálják: sokan eleve kihívóan viselkednek, az efféle tolakodás az udvariasnak mondható „Pannóniában” megütközést keltene. Beszédmódjuk mindazonáltal áttételesebb, „rejtélyesebb” (és ez nem csak a magyar nyelvjárási sajátosságok, vagy a kétnyelvűség miatt van így); maga az utazó sem mindig tudja, hogy amit hallott, az kedveskedés, vagy obszcenitás. A hatalom céljait alig lelevezve kémkedik az emberek után. A „baráti” országba látogatók a vámosoktól rettegnek, az elbeszélőnek itt is összeszorul a gyomra, ha egyenruhásokat lát. Kiismerhetetlenség uralja a „hivatali” ügyintézés módozatait – kezdve a vonatjegy megvásárlásán, vagy az indulási idő megérdeklődésén –, a végkimenetel mindig talány.

A zónában élnek, és a zóna bennük él, és *abban* is ott vannak bent, és abban van egy belsőbb zóna...

5.

A regényben az erdélyi utazások földrajzilag jól követhetők, a „pannóniai” helyszínekkel ez másként van. Kaposvár – mint az óvónő-ankét városa – a könyv szövege alapján is azonosítható, leginkább a dombóvári vonatcsatlakozás, illetve a szálloda előtti tér leírása, illetve a színezett szobor említése jöhet az olvasó segítségére.¹⁸ Ugyanakkor Mészöly a városnevet nem árulja el, és a vadonatúj Kapos Hotelt – amely a regénybeli „rendetlenkedők” szállása – átnevezi Siónak. Kaposvárt mint helyszínt azonban egyértelműsíti a Somogyi Néplap *Befejeződött a XI. bábjátékos tájkonferencia* című, 1967. november 12-i, vasárnapi tudósítása: „Tegnap délelőtt folytatódott a XI. bábjátékos tájkonferencia eseménysorozata. A program bábfilmek vetítésével kezdődött, majd dr. Polcz Alen, [!] a Központi Gyermekgondozó Intézet munkatársa tartotta meg előadását *A bábjáték szerepe az iskolábalépés időszakában* címmel. / A Központi Gyermekgondozó Intézet munkatársának előadását vita követte, majd Földesi Klára, a Művelődésügyi Minisztérium óvodai osztályának vezetője értékelte a XI. bábjátékos tájkonferencia munkáját. [...]”¹⁹

A könyvben szereplő Szilas és Alsó-Varasd többféle feloldási lehetőséget kínál, ugyanakkor ezek a helynevek ebben a formában nem szerepelnek a magyarországi települések között. Itt jönnek segítségünkre a regény pre-textusai: a *Pontos történetek*... Alsó-Varasd nevű vasúti átszállóhelye
40 eredetileg Rétszilas, míg a Szilasként emlegetett település Cece nagyközség.²⁰ A szilasi Benis István Múzeum leírása erősen emlékeztet a cecei Csók István Múzeumra; Csók István a közeli sáregresi vízimalomban született, amely megfelel Matildék regénybeli lakhelyének. Az épület alatt ma is átfolyik a Malom-csatorna, amely délre tart, és másfél kilométer után egyesül a Sárvízzel.

Mészöly valószínűleg óvatosabban viszonyult a magyarországi helyszínekhez, nem akarta nyilvánvalóvá tenni, regényalakjai hol élnek pontosan, s hogy mivel foglalkoznak. Ezért is lett óvónő-ankét a bábjátékosok tájkonferenciájából. De az átalakításoknál nem mindig figyelt, ugyanis a regényben az ominózus átszállóhely először Alsó-Varadként tűnik fel, a visszaút során azonban már Alsó-Varsaként szerepel²¹ – a *kétféle* helynevet Mészöly ceruzával írta be a gépíratba.²²

6.

Az elbeszélő hajnalban ébred. Indulnia kell. A szilasi (immáron „szilasi”) vasútállomásnál egy hat-hét éves cigányfiút fedez fel, aki a bokrok közül leselkedik. A gyerek árva, és valószínűleg beteg. Az utazó beszélgetni kezd a gyerekekkel, pillanatok alatt megteremtí a bizalom auráját, egyfajta mágikus, de nem tökéletes fantáziavilágba viszi át a gyereket. E néhány perces intenzív találkozás a gyerek számára önmagában segítség, a csak neki szóló figyelmet szeretetként éli meg.

Az asszony a regény egészében inkább háttérbe húzódik, többnyire nem főhősként tűnik fel. Ám itt nem (csak) utazó, hanem szakember is: érzékelhető a személyiség sugárzása. Ott van tehát ő is a könyvben, *egész lényével*. Mint amikor a festő önmagát is megfesti az általa alkotott tablón. Nem véletlen, hogy a *Pontos történetek*... 1970-es, első kiadását ez a jelenet zárta.

¹ Mészöly Miklós, *Pontos történetek útközben*, Bp., Szépirodalmi, 1989, 165–281.

² SZOLLÁTH Dávid, *Mészöly Miklós*, Bp., Jelenkor, 2020, 357.

³ Mészöly, *i. m.*, 170.

⁴ *Uo.*, 216.

⁵ FARAGÓ Vilmos, *Új regény?*, Élet és Irodalom, 1970. július 11., 11.

⁶ V. BÁLINT Éva, *Pár-beszéd: Találkozás Mészöly Miklóssal és Polcz Alaine-nel*, Magyar Hírlap, 1998. január 3., 15. Lásd még POLCZ Alaine, *Egész lényeddel*, Pécs, Jelenkor, 2006, 34–36.

⁷ MÁRJÁNOVICS Diána, *Örökölt blende: Példázatos irodalom és a Mészöly-hagyatéék*, Bp., Kijárat – I.T.E.M. Alapítvány, 2021, 138–171.; SZOLLÁTH, *i. m.*, 370–373.

⁸ Mindazonáltal az is elképzelhető, hogy Mészöly Miklós – aki maga sem volt híján a pszichológiai érzékenységnek – megpróbálta rekonstruálni, hogy az olvasó miként képzei el egy pszichológusnő utazásait. Minderről a Katona József Színház *Ma este improvizálunk* című, 1994-ben bemutatott előadása jutott az eszembe. A néző – legalábbis az első két felvonásban – azt érezhette, hogy előtte formálódik a darab, ám ha megnézte a következő előadást, rá kellett döbennie, hogy a színészek aznap este is szóról szóra ugyanazt „improvizálják”. És egy hét múlva, vagy két hónappal később is. Vagyis létrejött egy hagyományos előadás, amely megmutatta a laikusok elképzelései szerinti „vidám” improvizációt (amely a színházi gyakorlatban, ha sor kerül rá, többnyire jóval keservesebb és vontatottabb).

⁹ Mészöly, *i. m.*, 195–196.

¹⁰ *Uo.*, 180–181.

¹¹ *Uo.*, 182.

¹² A regényben említett Benis családnak kúriája volt, az elbeszélő látogatása idején a kúria már múzeumként működik, itt őrzik Benis István festményeit és berendezési tárgyait.

¹³ Mészöly, *i. m.*, 258.

¹⁴ *Uo.*, 245.

¹⁵ *Uo.*, 258.

¹⁶ A budapesti értelmiség némiképp szabadabb életét az egyik továbbképzés-résztevő, Renata néhány megszólalása jelzi (bár egyanez a néhány megjegyzés egyértelműsíti, hogy Renatáék baráti köre, ahova a többieket is invitálja, ellenőrzött társaság).

¹⁷ BALAJTHY Ágnes, *Az utazási irodalom romjain: Mészöly Miklós: Pontos történetek útközben*, Alföld, 2019/2, 62–63.

¹⁸ „Egyedül vagyok az üres téren. A szállodával szemben templom, előtte színezett szobor, egy apostol, ha jól látom. Fáradt vagyok, nem megyek oda megnézni. A szálloda modern, kicsit hivalkodóan hat a neonfényeivel.” Mészöly, *i. m.*, 174. A Kossuth téri Nagyboldogasszony-székesegyház előtt Nepomuki Szent János szobra áll; a tér építészeti stílusától kirívóan idegen Kapos Szálloda 1967. október 31-én nyílt meg.

¹⁹ [Név nélkül], *Befejeződött a XI. bábjátékos tájkonferencia*, Somogyi Néplap, 1967. november 12., 12.

²⁰ A regénynek a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában található jegyzetanyagából – Márjánovics Diána számozását követve – a 10–14. számú egységek veendő figyelembe (MÁRJÁNOVICS, *i. m.*, 146–148.).

²¹ Mészöly, *i. m.*, 191, 218. Ugyanezen alakok szerepelnek az első kiadásban is.

²² Márjánovics Diána számozását követve ez a 10. egység (MÁRJÁNOVICS, *i. m.*, 147.).

Eszmélni az eszmélés katarzisa nélkül. Rádöbbsenni, hogy a tetteinknek, ha van is következményük, nincs jelentőségük. Várni a pillanatra, ami fordulatot hoz az ember életébe – pozitív vagy negatív, nem számít, amíg változik

42 Pop Lara

ESZMÉLÉSEK

Tóth Krisztina: *A majom szeme*

gönyét, mit találunk a színpalak mögött az eszmélés pillanatában? Még több bíbort – vagy temérdek sötétséget?

Tóth Krisztina *A majom szeme* című regényében az eszmélés hiábavalóságát ragadja meg számos egyéni sors bemutatásával. A szereplők eltérő szociális rétegekbe tartoznak és eltérő az életminőségük: Gizinek, habár rosszul fizető, de stabil állása van az egyetemen; dr. Kreutzer sikeres pszichiáter, aki a tehetősebbek közé tartozik és az ország elitnegyedében él; Petra dr. Kreutzer feleségeként szintén anyagi biztonságban tudhatja magát; Albert, aki gyermekotthonban nőtt fel, az ország egyik szegénynegyedében lakik felnőttként, de a lepusztult környezetet és a család hiányát kárpótolja a kedvesének szeretete.

Látszatra színes karakterek panoptikuma tárul elénk, különböző életutakkal, sorsokkal, de valójában ugyanaz a célállomás mindenki számára: az élet változatlan szürkesége. Az ismételt kísérletek az élet monotonitásából való kitörésre önmagukba repítenek vissza, egyfolytában. Albert felőrlődik meggyőződésében, hogy Gizi az édesanyja, és megszállottan próbálja felvenni vele a kapcsolatot. Petra egy megszokássá tompult félelemben él férjével, aki fizikailag és érzelmileg kihasználja a pácienseit és szexuálisan bántalmazza Petrát. Dr. Kreutzer képtelen feldolgozni az öccse halálát és beteges szexuális kalandokba fojtja boldogtalanságát, Gizi pedig reményvesztetten fürkészi a kiutat szürke házasságából, és dr. Kreutzer pácienseként áldozatul esik a férfi beteg vágyainak.

Az örökös egyhelyben toporgás és az élet feletti kontroll hiánya megjelenik a társadalom szintjén is. A szereplők közti viszonyrendszer összetett mikrovilága a nagy egésznek: egy autoriter politikai rendszernek, ahol az atomizált egyének csupán passzív alkotóelemei a romlott molekulának, az elnyomó felső hatalomnak. A regény színhelye egy képzeletbeli, disztópikus rendszer, az Egységes Össz nemzeti Kormányzóság. A konkrét helyszín talán Magyarország, talán nem, de nem is fontos; Tóth Krisztina univerzálisan

valami: „végre, hónapok óta először, nem cikáztak belső, egymást követő képek, csak a kinti sugarak változó fényábrái az erekek átstótt, *bíbor sötétség* függönye előtt”.

A kérdés csak az: ha félrehúzzuk életünk bíbor füg-

reflektál az emberi elidegenedés folyamatára egy az individualitást és az emberi kapcsolatokat megszorító rendszerben.

Kissé homályos ez a világ, kidolgozatlanok a pontos társadalmi viszonyok – egy olyan műben, amely a szereplőit a rendszer markában vergődő non-entitásokként ábrázolja. Amit tudunk az EÖK társadalmáról: 43 egy fiktív polgárháború után az országot kormányzói irányítás alá vonták, és felosztották szegények által lakott szegregátumokra és gazdagok lakta kerületekre. De a gazdagság egy totalitáriánus rendszerben csupán álca. A valóságban a gazdagoknak ugyanúgy nincs beleszólásuk a saját életükbe, ahogy a szegényeknek sem, a kormányzó pedig tehetetlen egy külső veszéllyel szemben, ami feltartóztathatatlanul szivárog a rendszer gépezetébe: az országot radioaktív sugárzás fenyegeti, és az egész lakosság tudatlanságban él az életveszélyes szennyezés centrumában.

A katasztrófa elhárítása mágnesként vonzza be és ad új küldetéstudatot a kallódó sorsoknak. „Tudom, hogy anyám büszke lesz rám” – jelenti ki Albert, aki dr. Kreutzer manipulációjára saját akaratából jelentkezik az öngyilkos misszióra. Elméletben mindenki önkéntesen vállalkozik a feladatra, a valóságban a rendszer elfojt minden olyan narratívát, amely megkérdőjelezné az autoritását. Még az sem menekül a közönyös elnyomástól, akiről azt hittük, a rendszer védelmét élvez. Kreutzert az önkéntesekkel együtt kivezénylik a radioaktív terepre, hogy személyesen győzze meg őket a küldetés szentségéről. Régről ismeri a kormányzót, de ez az ismeretség erőtlen egy olyan rendszerrel szemben, amely az ember értékét a hasznosság mércéjével méri. Kreutzer ekkor eszmél rá, hogy a biztonságban hitt titkai nem titkok a rendszer számára, és ha nem hajtja végre a kormány akaratát hasznos polgárként, a rendszer egy mozdulattal eltörli őt.

Semmi sem biztos Tóth Krisztina világában; az ember bármikor szembesülhet azzal, hogy az élete nem a sajátja, és soha nem is volt az. A biztos talapat hiánya az olvasót is megingatja. A kötet időkezelése nem lineáris, a fejezetek törtek, epizódyszerűek; mintha egy novelláskötetet olvasnánk, amelyben a megszokottnál szorosabban kapcsolódnak össze az elvesztett életutak. A fejezetek egy-egy szereplő köré épülnek, az olvasó puzzle-szerűen rakosgatja össze a háttértörténeteiket és feldolgozatlan múltbeli traumáikat. Lélekfeltárások ezek, de valami hiányzik belőlük; egy hiányos állapot fizikai kivételései a jelen sóvárgásában. Nem lehet őket levetkőzni. Dr. Kreutzer sem képes rá. Elveszettezen megy vissza újra meg újra halott anyja lakásába, hogy kiválogassa az általa hátrahagyott tárgyakat. Személyes emlékek, halott öccsének plüssmackója, régi ruhadarabok tolulnak elé és szakítják fel a régi sebeket – de a múlt relikviáinak lelki rombolása eltörpül dr. Kreutzer jelen kielégületlensége mellett: már százszor hívta Gizit

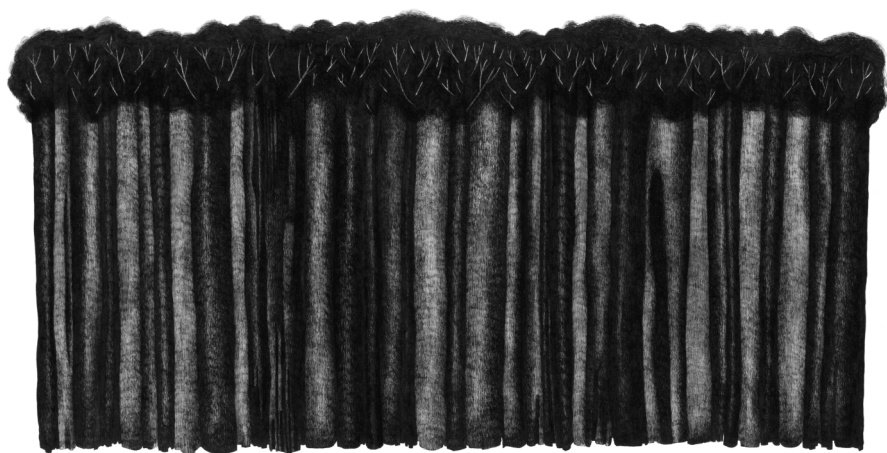
aznap, de a nő nem hajlandó felvenni a telefont. A tény, hogy dr. Kreutzernek viszonya van a páciensével, sokkoló hatású. Sokkoló, mert Tóth Krisztina a korábban taglalt epizodikusságot kihagyásokra és elhallgatásokra alapozza.

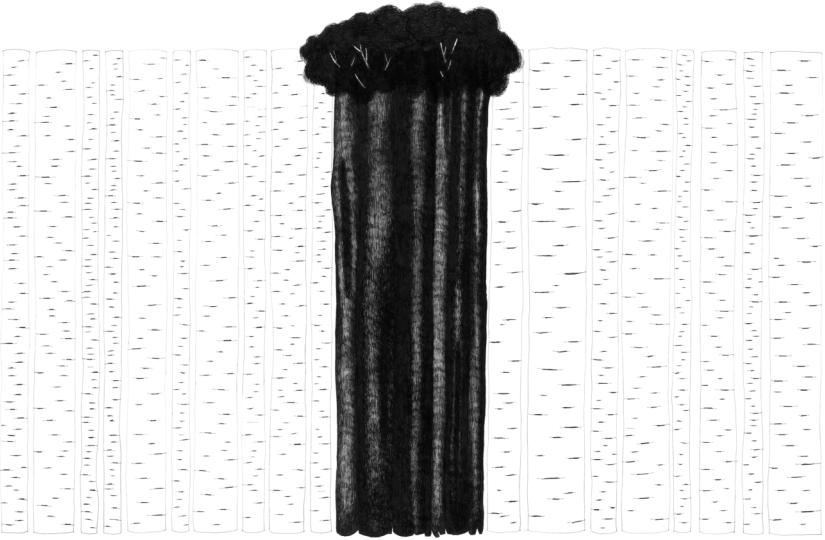
44 Sosem tudjuk meg, mikor kezdődött a kettejük viszonya, mi volt az a konkrét fordulópont, amikor a vágyakozás tetté alakult. Egy megfosztott olvasói állapotban vagyunk; csakúgy, mint a szereplők, meg vagyunk fosztva az eszmélés pillanatától.

A *majom szeme* nem is jelenetek, hanem eszmélések végtelen sora. Olyan eszméléseké, amelyeknek sorsdöntően kellene hatniuk a szereplőkre, de sorra a trivialis csapdájába zuhannak. Megtörténnek, beteljesülnek, ráébresztik a karaktereket a valóságra – de rögtön a beteljesülés pillanatában összeesnek. Tóth a rácsodálkozás pillanatától, az eszmélés varázsától fosztja meg mind a szereplőit, mind az olvasót. Az eszmélés antikartartikus, lényegtelen mozzanat: amikor Gizi találkozik dr. Kreutzer feleségével, hogy szembesítse a férfi beteges természetével, Petra meg sincs lepődve. Már tudott róla. Valójában nem is féltékeny Gizire, és ezzel elveszi tőle méltóságának utolsó morzsáját is. Újabb küldetéstudat hiányában Gizi magába roskad, és kénytelen ráeszmélni: sem a passzív várakozás dr. Kreutzerre, sem az aktív cselekvés nem hoz felszabadulást. A fejezet címe („*az eszmélés pillanatát megörökítő*”) a tartalmi beteljesületlenségen kívül nyelvtanilag is befejezetlen. Hiányzik a főnév a „megörökítő” után, és összességében hiányérzetünk támad, hiába reflektál a cím (ironikusan) a fejezet tartalmára.

A többi fejezetcím még kevésbé rendszerezett. Sokszor egy absztrakt kifejezés, ami lírai képekkel társul, de önmagában kevésbé értelmes (például „*több helyen foszladozott*” vagy „*vergődött hideg izzással*”). Először a fejezetre sem reflektál, de mindig visszaköszön, félkövérrel szedve, korábbi vagy későbbi fejezetek tartalmában. Mintha az író megírta volna a fejezeteket, majd véletlenszerűen kiválasztott volna belőlük egy-egy kifejezést, amelyeket az elejükre illesztett. A véletlenszerűség funkcionális: nem számít, milyen kifejezés fémjelzi a fejezeteket, az eszmélés a hiábavalóság körforgásában örvénylik, szüntelenül.

A kötet címe is hasonló körforgásra utal. A tituláris majom egy dr. Kreutzer rendelőjében kiállított kép a majomról, akin először végeztek el fejáttétetést. Az állatot az eszmélés pillanatában fotózták le, és a rácsodálkozás félelme és felszabadulása egyszerre tükröződik a szemében. A műtét ugyan sikeres volt, de az állat másnap elpusztult. A szereplők élete is ilyen. Újra meg újra kénytelenek ráébredni, hogy a nemlét körforgásában élnek napról napra. Megváltás lenne nekik a majom halála. Ők, a majommal ellentétben, nem a sikertelen eszmélés(ek) súlyától roskadtak meg – csak soha nem eszméltek rá, hogy legbelül már rég halottak voltak. (*Magvető, Bp., 2022*)

Egy fiatal szerző induló kötetétől talán – nem megalapozatlanul – elsősorban azt várja az olvasója, hogy az a felnőtté válás, a generációs válságok, dilemmák tükre, a szubjektum formálódásának lenyomata legyen. Taródi Luca versei – bár a kötet már a címével is alapul szolgál ezeknek a feltételezéseknek – ennél lényegesen tágabb értelmezési tartományt nyitnak meg. A kötet huszonöt miniatűr tartalmaz, benyomások, mindennapi jelenségeket vagy éppen groteszk képzeteket – a hangsúly azonban a látásmódon van. A fiatalság érzelm-

Szabady Ágnes 47

„MINDIG, MINDENHOVA
JÖVÜNK, DE SEHOVA
SEM ÉRKEZÜNK MEG”

Taródi Luca: *Egyszer végre*

fiatalok leszünk

és gondolatvilágán keresztül az ember elemi, egzisztenciális válságának, a létezés időbeliségéhez fűződő viszonyának, a lét, az idő és az egyén rendszerének kérdéseit hangosítják ki.

Az emberi élet időbeli korlátozottsága, végessége megrendítő axióma, ugyanakkor kiiktathatatlan tényező, hiszen maga a lét mégis annak végpontja felől közelítve nyer értelmet. Ennek egyik kézzelfogható tapasztalata a percről percre történő elmúlás, a múltból való folyamatos kiszakadás, a jövő felé nyújtózó lét és a meg nem érkezett nyugtalanító alapérzése: „mi ide, mint a vendégek, csak jövünk / de soha nem érkezünk” (*Jövünk*). Innen olvasva oldódhat fel a verseskötet címének logikai feszültsége is, *egyszer végre fiatalok leszünk*.

Azonban messze többről van itt szó, mint a mulandóság tapasztalatának vonzásában született írásokról. A szerző sokkal mélyebben, összetettebben teszi transzparenssé a heideggeri ontológia alapvetéseire is rezonáló meglátásait, legfőképpen azt, hogy az emberi lét legalapvetőbb, legbensőbb jellemzője az időbeliség és annak – gyakran ellentmondásos – tapasztalata. Taródi Luca ezt a gondolatot nem csak működésbe hozza szövegei által, de mindeközben relativizálja is. Az idő folyamatos mozgásban van, az élet inherens jellemzője az örökös átmenetiség, így a megérkezés mint állapot (a végső elmúlást megelőzően) szükségszerűen csak illúzió lehet. A szubjektum léte maga az idő – a versek azonban erőteljesen tematizálják az ebben rejlő feszültségeket is: mikor az én nem érzi magáénak az életét, nem találja helyét az időben. Kitüntetett figyelmet kap mindez a felnőttkor küszöbén, „az egyre önállóbb élet” kényszerében, ahogy visszatérően meg is jelenik a költözés, az elválás, leválás együttese. Ugyanakkor ez a komor idegenségtapasztalat

összetett és mélyen gyökerező filozófiai problémává emeli és általánosabb érvényűvé terjeszti ki a felnövés visszaszámítását. A versekben szintén visszatérő téma, a költözés, a helyek önálló birtokba vétele és ennek önreflexív vonulata ezen a bizonytalan érzésen mit sem segít (*Költözés*).

48 A kötet legtöbb versét az idő- és létérzékelés témaköre fűzi egybe, ezen a közös gondolati síkon a szövegek nem ritkán áthallásokkal gazdagodnak, párbeszédbe lépnek egymással. Az értelmezés szempontjából különös jelentőséget kap a kötet címadó sorát (vagyis annak parafrázisát) tartalmazó (és a kötet borítóján is kiemelt) vers. A *Már megint* központi sora: „várakozunk, hátha hatvanéves korunkra / végre tényleg fiatalok leszünk”. A verssor (ahogy a kötet címe is) szinte programadó módon foglalja magába az ellentmondásosságot, az életrészt, az azzal szemben támasztott külső és belső elvárások roppant feszültségeit – melyek azonban nem robbannak ki, a maguk rezignált módján, a passzivitás sekély part menti vizeibe süppedve sajátos keserűséggel hatnak. Az asszociáció kibontakozását fokozza a vers szimbolikus helyszíne is: az életútra reflektáló filozofikus gondolatok a víz archetipikus, elemi jelentésrétegéhez szinte automatikusan hozzátartoznak. Az élet vízének már-már közhelyszerű képét a vers végén megjelenő túlpartra való átjutás, eltalálás gondolata tovább erősíti, bár a mitológiai Styx helyett jelen esetben a Balaton vize képezi az *elválasztó* határmezsgyét. A szöveg (egyetemes érvényességének lehetősége ellenére) kézzelfogható valóság, melyet lokalitása is földre ránt a mitológiai magaslatokról. A heroikus antik életek ellenfényében a vers szereplőjéhez illik az álolvíz, a haladásra való képtelenség, a tanácstalan, céltalan várakozás. A céltalanság bizonytalan, absztrakt kérdések formájában tör felszínre, tovább fokozva a passzivitás érzetét: „Egyszer történnie kell valaminek, / Amitől majd tudjuk, hogy / merre, mennyit és mikor, / amitől majd... amitől már... / mindennek értelme lesz.” A hiány, az elhallgatás egyszersmind beteljesedés is: a befejezéssel kapcsolatos teljes elbizonytalanodás betetőzése.

A várakozás tárgya sem az elhallgatásban, sem a kifejtésben nem válik egyértelmű, megfogható vágygá: „várakozunk, hátha hatvanéves korunkra / végre tényleg fiatalok leszünk”. A kötet címe a bizonytalan jövőbe exponál („egyszer”), míg a vers idézett helye ennél konkrétabb, azonban mindkét előfordulás felerősíti a feszültséget a fiatalság elérését későbbre helyező szerkezetekben. A hiányérzet a kötet többi versének dilemmáit is aktivizálja, a szövegek párbeszédbe lépnek egymással. A disszonancia alapja lehet a vágyott létállapot és életérzés, melyhez képest az én (jobban mondva a „mi”) otthontalanul érzi magát. Egybecseng ez a több szöveghelyen is tapinthatóvá váló tanácstalansággal, egzisztenciális válsággal („ki lett belőlem, és miből?” *Ablak*). De a fiatalsággal szembeni külső elvárások is megnyilvánulnak a kötet számos pontján, legmarkánsabban talán a *Panoptikum* fanyar

soraiban. Az itt megjelenő, már-már transzhumán fiatalkép bizarr, preparált életidegensége, élettelenisége erőteljesen mítoszromboló, legkevésbé sem meglepő, hogy a kollektív lírai hang nem siet ebbe az állapotba megérkezni. Annak ellenére sem, hogy e kimerevített példány ellenáll a fentebb problematizált folyamatos elmúlásnak, léten és időn kívülre kerül, ennek következtében pedig a valóságon kívülre is. A lírai szubjektum ironikus színezettel visszahangozza a Fiatallal szembe fordított elvárásokat és téveszméket (és az őt érő kritikát, mikor azok nem teljesülnek).

A fenti áthallások birtokában az elmúlás, a túlpart felé forduló individuum sajátos, de egyben kollektív tragédiája körvonalazódik: sem a külsőleg megkonstruált, sem a belül vágyott kép nem otthonos, annak elérése az irrealitásba íródik bele, abba az életszakaszba, mikor az objektív módon már nem valósulhat meg.

A pillanat újraélésének képtelensége, minden pillanat megismételhetetlenségének alapvetése feszültségben áll a vers címével: *Már megint*. A folyamatos haladás az időben nem feltétlenül jelent fejlődést, valódi belső elmozdulást. A visszatérésekből, ritmikus ismétlődésekből a címben kijelölt „műfaji hagyományhoz” is igazodva építkező *Mondóka* tanácstalan szubjektuma szemszögéből nézve: „Lépkedjünk előre, oldalra, hátra? / Már nem fontos semmi, csak az úton levés maga” (*Mondóka*). A megrekedtség, az időből, az élet monoton ismétlődéséből való kiszakadás beteljesíthetetlen vágya nyilvánvalóan, formailag egyaránt kifejezésre jut hol jelképesen, hol nyíltan kimondva a kötet több darabjában is. A *Bicikli* című írásban („és minden egyes alkalommal felülök / ugyanarra a rohadt biciklire”), még inkább pedig a *Futás* című versben („Mi meg csak futunk, sétálunk körbe, / rég nem nézi senki, hogy ez most kinek hasznos, / van, akinek még tetszünk-e.”) ez az ellentmondásos körköröség, az érdemi haladás nélküli mozgás, ugyanakkor a kilátástalan, kényszerű tettek tragikumai is kifejezésre jut: „Félúton néha elfáradunk, de leülni / szegény lenne, ennyi ember előtt”. A szövegek építkezésének gyakori eszköze, a ritmikus szerkesztésmód is megidéz, érzékelteti, hol mondókaszerűen, hol szinte balladisztikusan ezt az állapotot.

Minden feszültség ellenére a versek hangvétele közvetlen, megszólalójuk önmagára és/vagy a fiatalságra reflektál, megszólít, könnyedén biztosítva az átjárhatóságot a személyes és a kollektív pozíciók, valamint a szerepek sokfélesége között. A hangok és szövegek változatossága csakúgy, mint az emberi élet időbeliségének teljes átfogása meghatározzák a kötetet, melynek darabjaiban az élet szinte valamennyi szakasza, mozzanata, dilemmája megjelenik a születéstől (*Meggyimág*) a halálig, az élet elmúlásáig (mi több, az élet kiontásának legalizálásáig, *Disznóvágás*),

kiterjesztve a lét kereteit a materiális világ határain túlra, felillantva az örök élet dimenzióit is (*Háromszor*).

50 Taródi Luca nem fél a transzcendens felé is elmozdulni, vagy inkább közelebb hozni azt a hétköznaphoz, a kézzelfogható valóságához, ahogy azt egy meglepő belehelyezkedéssel *Háromszor* című versében teszi. A szöveg témája nyíltan biblikus, mely azonban legalább annyira leereszkedik a földre, a mindennapokba, ahogy a vers megnevezetlen, mégis egyértelműen felismerhető megszólítottja, a Megváltó. A történet újraírása groteszk, az elválás, leválás egy nagyon sajátos esetét festi meg a hétköznapi, a megidézett történetet tekintve már-már bántóan puritán körülmények és a felfoghatatlan, természetfeletti tartomány feszültségében. A lírai én pozíciója váratlan és nem is egyértelműen tisztázott: a közös múltra és az együttélés emlékeire utaló szófordulatok és képek alapján leginkább Jézus egyik szülőjére lehet következtetni. Ez a perspektíva a vers vezérfonala: a formailag is három részre tagolt szöveg az elválás, a megszólított világgá meletele háromszori átélésének sajátosan reflektált összefoglalása. Egyszer a gyermekkorban, majd a tanítói működés idején, végül pedig a beteljesedés-kor, a feltámadás előtti időben kerül sor mindezekre; ez utóbbi esemény többek között annak értelmét is kitágítja a lírai szubjektum és a befogadó számára, hogy mit jelent világgá menni: „te magad lettél a világ” (*Háromszor*). A vers feszültségét nem pusztán az újraírás sajátossága adja, hanem a lírai ének a feltámadáshoz fűződő viszonya is. Mindez az eddigi elemzések vezérfonalát követve az emberileg értelmezhető létből való kiszakadáshoz, a földi élet végén túlnyúló, megfoghatatlan dimenzióhoz való visszas hozzáállásként, az attól való távolságtartásként olvasható. „És gyorsan inni kezdtem a neked töltött vizet, / mert az jobban esett, / mint az üdvözülés.”

Taródi Luca verseiben nem feltétlenül nyíltan és nem minden pillanatban filozofál, ugyanakkor még a gondolatok, asszociációk leginkább sűrűsödő pontjain sem idegenedik el az élettől, a tapasztalattól. Magát az életidegenséget is húsba vágóan és reálisan ábrázolja; egyszerű, önmagukért beszélő életképei, az érzelmek kórképei és a rendkívüli mélységeket rejtő gondolatai megférnek egymás mellett és egységbe simulnak. Testet ölt és kézzelfoghatóvá válik a bizonytalanság. Ami azonban bizonyos: a versek ideje olvasójukat is kiszakítja a maga szubjektív idejéből, és miközben a kötet szövegeinél időzünk, nem tudjuk pontosan, *hová jutunk s honnan*. A kötet végső soron segít „Időhúzásba fojtani az eltöltött időt” (*Nem elég*). (*FISZ-Apokrif, Bp., 2022*)

Ha 1944. május 3-án nagyanyám éppen nem az állatokkal vagy a két kislányával, a hároméves édesanyámmal meg a tizenegy hónapos nagynénémmel van elfoglalva, és ha nagyapám éppen nem frontszolgálaton tölti katonai-dejét, akkor nyilván egész gyerekkoromban hallgathattam volna, hogy micsoda szenzáció történt ezen a napon a faluban. De mivel már májusban is mindenkit inkább a kö-

Patak Márta 51

A MIKEI METEORITRÓL

zelgő front meg az állandósuló légítamadások aggasztottak, talán észre se vették, vagy ha észrevették is, a gránátok hangjának vélték, amikor hatalmas robajjal meteoritdarabok hullottak az égből a falura.

Mike koordinátái azóta sem változtak, $46^{\circ} 14' N$, $17^{\circ} 32' E$, Somogy megyében most is nagyjából ugyanakkora területen fekszik, mint '44 májusában a harcok idején, csak hát déd- és nagyszüleim, közeli és távolabbi miki rokonaim már egytől-egyig a község temetőjébe vagy más településre költöztek, és időközben a falu lakossága is szinte teljesen kicserélődött. Időnként megnézem nagyszüleim Kossuth utcai házát a Google térképen, keresem, megvan-e még a dohánypajta, de sajnos a hátsó udvar végét nem mutatja a kép, a hostel meg már végképp távol esett a kamera szögétől. Gyerekkorom egyik fontos helyszíne bár régen eltűnt már az életemből, mégis minden apró felbukkanásának örülök, mint ahogy most ennek a meteoritnak is, melyet elem sodort a véletlen.

Azon a napon, május 3-án este fél hét tájban néhány gépágyúszerű dörrenés hallatszott, majd hangos süvítéssel ökölnyi kődarabok hullottak az égből a falura. A jelenség egyik szemtanúja, Somssich Gyula, a nevezetes és sok generációs grófi család miki ágának tagja lett figyelmes a hangra, és értő füllel felismerte, hogy itt bizony nem egyszerű égzengésről, hanem valami másról lehet szó. Még látta a kísérő fényjelenséget, ahogy a szétrobbanó meteor utolsó darabjai a kastélykertjük végében álló tisztásra hullottak, és ahogy elült a zaj, fogta a viharlámpát, és késlekedés nélkül elindult arra, ahol a köveket nagyjából sejtette. Bár maga nem foglalkozott különösebben az égi jelenségekkel, olvasott ember lévén mégis tisztában volt vele, hogy milyen komoly tudományos jelentőséget képvisel a lehullott fénylő kődarab.

Nem kellett sokáig keresgélennie, még akkor este talált belőlük néhányat, aztán reggel első dolga volt, hogy visszament, alaposan átfésülte a területet, és talált is még párat az aprajából, közben pedig azon törte a fejét, hogy vajon hová eshettek még, hiszen a fényjelenség alapján többet feltételezett, mint amennyit megtalált. Még a nyár folyamán egy levél kíséretében feladta a fekete kéreggel bevont, összevissza 224,2 g súlyt nyomó négy

töredéket a Pázmány Péter Tudományegyetem Ásvány- és Kőzettani Intézetének címére, majd miután tudomására jutott, hogy egy másik falubeli, Kempf Imre kereskedő is hazavitt kettőt, vele is felküldette a köveket ugyanoda.

Levelében a részletekről csupán annyit tudott elmondani, amennyit 52 látott, hallott, magát a sivítást, a felvillanó majd rögtön utána kihunyó fényeket. Rögtön gondolta, hogy ez a különös hang nem a környékbeli heves légi harcokból származik.

A miki meteoritköveket Sztróky Kálmán Imre geológusprofesszor vizsgálta meg. A kémiai elemzés során megállapította, hogy főtömegüket szilikát ásványok alkotják, alig kivehetőek bennük a kőmeteoritokra jellemző kis gömbszerű kondrumok, tehát a gróf által talált meteorit darabkái átmenetet képeznek a kondritok és akondritok között, ezért mint ilyeneket, különös érdeklődésre számot tartónak minősítette a Magyarországon őrzött meteoritkövek történetében. A professzor át is engedett az értékes darabból 139,49 g-ot a Nemzeti Múzeum Ásványtára meteorit gyűjteményének.

A háború miatt föl kellett függeszteni a kutatást, legközelebb csak a rákövetkező év telén tudtak volna utánajárni a helyszínen, hogy mi lett a többi lehullott darab sorsa, csakhogymidőközben a falu és környéke súlyos harci tevékenység színtere lett, tartósan megmerevedett az arcvonala, a teljes lakosságot kitelepítették, aztán mire visszajöhettek, már inkább a romok eltakarításával meg a házak helyreállításával törődtek, kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, mint hogy a gróf meteoritjával foglalkozzanak. A hullásból így aztán mindössze az a néhány darab maradt meg, amit a gróf és a másik atyafi felküldött, mindösszesen tehát 224,2 grammnyi mennyiség, ebből áldoztak föl aztán a geológusok két kisebb darabot a kémiai, kőzettani és ércmikroszkópi vizsgálatok céljára.

A szakmai leírás szerint a miki kőmeteorit anyagának színe világos fehéres-szürke. Megtartása eléggé laza, morzsolódó, ettől tufás jellegű. Törési felületén egyenletes a finom szemcsézettség, helyenként néhány tized milliméternyi, zöldes árnyalatú szemecskék láthatók. Ritkásan elszórva mutatkoznak a kőmeteoritokra jellemző 2–3 milliméter átmérőjű csomósodások gyenge körvonala. A szilikátos részen kívül hajszálvékony érces erecskék láthatók a kő anyagában, és nagyon finoman elhintett, legtöbbször csak egy-egy csillanáskor szembeűnő a fém, illetve érces szemecskék jelenléte. A fém elegyrészek helyenként több milliméteres halmazzá tömörülnek. A követ kívülről a jellegzetes barnás-fekete, összefüggő kéreg borítja. A tompa fényű, 0,5–0,7 milliméter vastag kéreg enyhén legömbölyíti a töredékek élét és csúcsait. Az élek, szögletek alakjából, az aránylag egyenletesen vastag kéreg felszínének alkatából arra lehet következtetni, hogy a meteorit csak pályája végén darabolódott fel, az úgynevezett fékezési pontnál robbant szét, vagyis egyetlen nagyobb testből

származik, mert a vizsgált darabokon sem jól kialakult mellső felület, sem olvadékkerem nem mutatkozik.

A meteorit kémiai elemzését és a ritkább elemek színképelemzését is elvégezték, ehhez összesen 8,33 gramm súlyú anyagot használtak fel. Az elemzés két részben zajlott. Először állandó mágnessel elkülönítettek belőle 0,629 grammnyit, a teljes minta 7,55 százalékát, ebből állapították meg, hogy 75,41 %-ban vas, 10,15 %-ban nikkell, 1,6 %-ban kobalt. Felsoroltak még néhány, általam nem ismert vegyület, egyebek között a vas monoszulfidot is (FeS), amit földi ásványként eddig még nem találtak, csakis meteoritban észlelték.

Lenyűgöző. Ha Mikénél nem áll a front, ha békeidőben hullik ez az égi ajándék, és ha a lelkiismeretes mikeiek a gróffal összefogva az utolsó morzsáig begyűjtik a köveket, mennyivel többet tudhatnánk most arról a meteorról! De ilyen az élet, ne legyünk telhetetlenek, az a fontos, hogy a meteorkő eljutott a szakemberekhez, akik az elemzési eredményből sok mindent megállapítottak, így azt is, hogy csakis a nikkelvasnak (vas+nikkel+kobalt = 87,16%) van mágneses szuszceptibilitása, míg a troilit, vagyis a vas monoszulfid, ellentétben a földi vaszulfiddal, nem mágnesezhető.

Az elemzés során egyébként arra jutott a vizsgálatot végző szakember, hogy a fémes elegyrészek nagyon finoman, a szilikátanyaggal szorosan összenőve oszlanak el, mivel a mágnesezés során a megtört anyag szilikátos darabjainak jelentős része került a mágnesezhető köze.

A vizsgálatot végző két geológus, Sztrókey Kálmán Imre és Földváriné Vogl Mária a Magyar Földtani Társulat 1952. április 9-i szakmai ülésén számolt be részletesen a vizsgálati eredményekről. Itt azt sem árt megjegyezni, hogy a Társulat eredeti neve Magyarhoni Földtani Társulat, 1848-ban alakult meg a felvidéki Vidéfalván, ahol 2013-ban magam is részt vettem a társulat jubileumi koszorúzásán. A háború után az ötvenes években nyilván nem volt ínyére a rendszernek az elnevezés, így lett a magyarhoniból pőrén magyar, és csak a rendszerváltás után kapta vissza eredeti nevét az ország egyik legrégebbi, mindmáig folyamatosan működő civil szakmai szervezete, amely a földtani kutatásokhoz és a bányászathoz kapcsolódó kulturális örökség ápolásától a szakmai és közösségi érdekképviseleten át a rendezvényszervezéssel és mindenfajta szakmai kérdéssel aktívan foglalkozik.

Az '52-es társulati ülés előadására visszatérve elmondhatjuk, hogy a szilikátokkal együtt a troilit elegyrész is a nem mágnesezhető részt alkotja. A nikkelvasból csupán elenyésző mennyiség maradt a szilikátszemcsék belsejébe zárva, illetve egész csekély mértékű hozzátapadásban. A kiugró

súlyszázalékban megtalálható magnézium mellett ferrovas, alumínium, kalcium és kevés nátrium volt még jelen említésre méltó mennyiségben.

A kétféle, vagyis mágnesezhető és nem mágnesezhető anyagréz összesített elemzési eredménye alapján az egyes elemek gyakorisági sorrendje így néz ki: O, Si, Mg, Fe, S, Ca, Al, Ni, Na, Co, Cr, K, Mn, Ti, P. Vegyjelekkel szemléltetem, sokkal szebb így, mintha név szerint írnám az elemeket, később majd azt is megteszem. Az első két tag kivételével ez a sorrend természetesen merőben más, mint a földkéreg hozzáférhető részében előforduló elemek átlaga, nagyon is megfelel viszont az eddig megismert kőmeteoritok átlagos összetétele alapján felállítható gyakorisági sorrendnek.

A meteorit összesített elemzési eredményének birtokában, pusztán tájékozódási célból, megkísérelték a Niggli-féle értékek és az újabb katanormák kiszámítását is a szilikátos anyagra vonatkozóan. Meteoritokra tulajdonképpen nem is alkalmazhatók ezek a számítások, az eredmények azonban mégis egész jól összecsengenek a mikroszkópos vizsgálat észleléseivel. Bár gimnáziumban én az osztály biológus, nem a kémikus feléhez tartoztam, eddig a pontig azért nagyjából tudtam követni a szakmai leírást, itt azonban megtorpantam. Görögös végzettségemnél fogva a katanormák etimológiáját még csak-csak kikövetkeztethettem volna, arról viszont halvány fogalmam sem volt, hogy a Niggli-féle értékek mit takarnak, de a folytatás jobban érdekelt. Alapos ember lévén a tanulmányból azonban annyit kiolvastam, hogy ez a két érték legfőképpen arra ad kielégítő választ, amit optikai úton nem lehet bizonyossággal eldönteni, nevezetesen, hogy a magnéziumtartalmú szilikátok közül melyik elege rész van túlsúlyban. Az érdekesnek ígérkező folytatásban aztán megint elvesztettem a fonalat, viszont lenyűgözött az ásványtani szakirodalomban oly gyakran előforduló, fülemben ismerősen csengő szakkifejezésekkel teletűzdelt mondatok végeláthatatlan sora, mint például hogy a katanormákban a plagioklász mennyisége többnek mutatkozik az észleltnél, ennek pedig az a magyarázata, hogy a kalcium egy részét a diopszidos augit tartalmazza, és a korundként szereplő szeszkvioxid ugyancsak a piroxénos kötésben rejtőzködhet. Gyönyörű. Zenéje fülemben felér egy jól megkomponált szvittel vagy szonettel.

Gondolom, a békeidőkből maradt a kőzettani intézet birtokában az a két Zeiss-gyártmányú spektrográf, amellyel a színképelemzést elvégezték. Az egyik egy kvarcprizmás „Qu 24” jelű, a másik pedig egy üvegprizmás spektrográf volt. Segítségükkel az imént felsoroltakon kívül még további elemeket sikerült kimutatni, ezeket már nem vegyjelel írom, mert a végén még úgy néz majd ki az írásom, mint egy vegytani szakcikk, ezt aztán végképp szeretném elkerülni.

A mágnessel elkülönített részben a nátrium vonala gyenge, a kalciumé szintén, jelen van viszont benne még a germánium, a gallium és a vanádium,

utóbbiakon kívül csak egy színképvonallal észlelték az arzént, az antimont és a palládiumot. Hiába keresték, nem találták a lítium, a molibdén, az ezüst, a tellúr, a platina, az arany, a tallium, az ólom és a bizmut színképvonalait.

Ahogy ezt most leírom, mosolyognom kell, tegnap ugyanis már átmasoltam az elemek vegyjeleit, meg is fejtettem őket, mert nem 55
mindre emlékeztettem a periódusos rendszerből. Munkám végeztével azonban még annyira kába voltam az előző nap rám zúdult hírózón miatt, hogy a Word kérdésére véletlenül azt az utasítást adtam, hogy ne mentse a dokumentumomat, úgyhogy ma kénytelen voltam újraírni a teljes bekezdést. Gondolom, drága Elek Ica néni, kémiatanárunk lelke is mosolygott az Univerzumnak valamelyik szegletében, akkor is, ha még szálldos, akkor is, ha már új testbe költözött, hogy lám, lám, a jó öreg Mengyelejev-féle periódusos rendszer, amit egy biológusnak is illik betéve tudni.

Száz szónak is egy a vége, a nem mágnesezhető elemek is elvesztek a tegnapi munkából, de arra még emlékszem, hogy kobalt biztosan volt benne. A csupán egy vonallal, így aztán bizonytalanul mutatkozó elemek közül az ónra emlékszem, de csak azért, mert a fura vegyjelű antimonnal könnyen össze lehet keverni. Az ónéra még Elek Ica néni idejéből emlékszem, a stibiumot viszont most tanultam meg, mert 1979 óta elfelejtettem, hogy az az antimon, a nyelvújítók mellesleg dárdanyak neveztek. A színképelemzés során kerestt, ámde a felvételeken jellemző vonalaikkal nem mutatkozó fémeket tegnap óta elfelejtettem, úgyhogy utána kellett nézmem, de megtaláltam, tehát lítium, gallium, germánium, arzén, molibdén, palládium, ezüst, antimon, bárium, platina, arany, higany, ólom és bizmut alkotta a keresett, ámde nem lelt elemek sorát.

Nem minden tanulság nélküli volt ez a tegnapi adatvesztés, hiszen rájöttem, hogy mennyire nem jegyeztem meg az elemeket. Ellenőriznem kellett például a hasonló vegyjelűeket, mert könnyen összekeverhettem volna őket, pedig nem mindegy, hogy ón vagy antimon, palládium vagy plutónium, tallium vagy tantál, ugye, drága Elek Ica néni.

A folytatás további káprázatos részletekkel szolgált. A vizsgált minta anyagsűrűségét hidrosztatikai módszerrel mérték, eredménye $D=3,484$, mindez szobahőmérsékleten, vagyis 20 Celsius fokon. Ez a standard szobahőmérséklet, komolyan, nem is értem, minek ennél melegebbre fűteni a lakást, mikor nem muszáj egy szál pólóban, pulóverben is üldögélhet az ember, ha odakint fagypontra alá süllyed a hőmérő higanyszála. Ugye, hogy nem fölösleges? Persze tapasztalatból tudom, nem mindegy, hogy fa vagy gáz, kályha vagy radiátor szolgáltatja ugyanazt a hőfokot.

A mikroszkopikus vizsgálat eredményei sem kevésbé érdekesek. A meteorarabból három vékonycsiszolatot készítettek. Az anyag szöveti képe

alapján elmondhatjuk, hogy átmenet az egyenletesen szemcsés és a tufás-porfiros jellegű kövek között, egyes részein azonban egész határozottan szemcsés. A vékonycsiszolati képen nagyon elmosódó körvonalakkal, alig észrevehető határokkal mutatkozik a szabad szemmel egyébként jól kivehető kondritos jelleg, tehát inkább csak kondra-kezdeményeknek mondhatnánk őket. Átmérőjük egy és három milliméter között változik, felépítésüket tekintve kétfélék, az egyik változatban apró kristálytöredékek lazább érintkezéssel tufaszerű alapanyagot alkotnak, ebben nagyobb, porfiros, részben sajátalakú, orientálatlan beágyazások láthatók. Ennek a változatnak poliszomatikus kondrum a tudományos elnevezése.

Innentől kezdve megint sötétben tapogatóztam, de mélyebb ásványtani ismeretek híján sem hagytam abba, mert teljesen magával ragadott a folytatás. Lubickoltam az ismeretlen szavak árjában, vitettem magam a lassan hömpölygő leírással, mely szerint a másik típus szövete nem sokban tér el a meteorkő többi részétől, ugyanis túlnyomórészt sugaras olivin-lécecskék, valamint éles, szögletes bronzit-töredékek alkotják, és ezek a kondra-jellegű képletek még bizonytalanabb körvonallal a tömötten illeszkedő szemcsék szövédékebe olvadnak bele, az elegyrészek között pedig leginkább a bronzit van jelen, nagyrészt nyúlt prizmás, oszlopos kristályok hosszanti hasadással, vékony, párhuzamos csatornákkal.

Nem ártott volna tudnom, hogy a bronzit maga alkothat-e nyúlt prizmás, oszlopos kristályokat, és ezekben képződött vagy alakult-e ki inkább a hosszanti hasadás, de egyetlen geológus ismerősöm nem volt épp a közelemben, aki válaszolhatott volna a kérdéseimre, úgyhogy haladtam tovább, és megtudtam, hogy a kerek, legömbölyített alak vagy rostos kifejlődés is a gyakori jelenségekhez tartozik. Ezek szerint nem csak nyúlt prizmás, oszlopos kristályok alakjában, hanem legömbölyített vagy rostos formában is jelen lehetett a bronzit a vizsgálati anyagban? Valószínű, mindenesetre a kioltása mindig egyenes, hosszanti irányú volt.

A kristályok belseje kissé szemecskézett, igen, nem szemcsézett, így mondta előadásán a szakember, és eléggé repedezett is, a viszonylag gyakori zárványosság vezetett a rendezetlen csomósodásokhoz. A zárványok egy része izotrop vöröses-barnás anyagból, másik része pedig opak-szemcsékből, az ércmikroszkópos vizsgálat tanúsága szerint nikkelvasból és troilitből áll. A bronzitnál valamivel kisebb mennyiségben mutatható ki az olivin, enyhén sárgás vagy zöldes színben, alapanyagként és beágyazásként egyaránt szerepel.

Az egyes kristályokat finom repedések járják át, így a szemek szilánkos, éles-szögletes részekre tagolódnak. Sajátalak ritkán látható, a kristályok belsejében viszont gyakran barnás színben játszó gáz zárványok észlelhetők, ezekből pedig több helyen sugaras irányú repedések futnak szét. Nagyon

nagyítással a zárványok belsejében finom, közelebről meg nem határozható krisztallitok észlelhetők. A hasadással tagolt szemekben színtelen zárványosság is látható. Megállapítható, hogy a kioltás a hasadással mindig párhuzamos, a tengelyszög igen nagy és az optikai jelleg negatív. A színes elegyrészek között alárendeltebb szerepet játszik az augit, legfőképpen a tufás, poliszomatikus kondrumok belsejében mutatható ki, ahol a morzsoltszemcséken kívül szép automorf körvonalú oszlopok, lécek is igen gyakoriak. Felépítése néhol ikerlemezes, a hasadás gyenge nyomaihoz mért kioltása erősen ferde.

A szilikát-elegyrészek viszonylag gyakoribb tagja még a plagioklász, vagyis a földpátok tektoszilikát ásványa. Ebben a szemek alakja éles-szögletes, sajátalaknak a legcsekélyebb nyoma sem látható, mindössze hézagkitöltő szerepet tölt be. Jobbára ritkán sorakozó, finom ikerlemezekből álló szerkezetről árulkodik. Kioltás alapján labrador-andezin, itt-ott oligoklász összetételt állapítottak meg, helyenként viszont hullámos kioltású, plagioklász jellegű elegyrészek is mutatkoztak benne.

A határozottan földpát-sajátságú elegyrészek mellett érdemes még kiemelni a teljesen víztiszta, izotrop vagy igen gyengén kettőtörő maskelynitet is. Ez a földpátszerű anyag csak nagyon ritkán, teljesen xenomorf kifejlődésben, üveges jelleggel, legtöbbször az ércszemek belsejében zárványként, mindig olivinnel együtt van jelen, a hasadásnak csak igen halvány nyomai láthatók rajta, a kioltás hozzá pedig mindig ferde.

Gyönyörűség. Annyira magával ragadott ez a leírás, hogy arra gondoltam, ezek után teljesen fölösleges bármi mást olvasnom, úgyszólván annyi mindent elolvastam már életemben, a legtöbb írás ugyanarról az emberi nyomorúságról szól, hát itt vannak nekem a kőzetek, az ásványok, a fölfedezésre váró nagy ismeretlen, és nem hogy az úrból jövőket, de még a földieket, a saját kertemben a lábam előtt heverőket sem ismerem, úgyhogy ezen éppen ideje változtatnom.

Új lendülettel vetem hát bele magam a tájékozódásba, és mi a legjobb erre, ha nem a gyerekkori helyszín, Mike, ott az a kerek kút, előtte a két lépcsőfok, melyen a B. J. monogram meg az 1957-es évszám emlékeztet az építője nevére, és onnan én még mindig visszataláltam a lényeghez. Most is, így aztán elmondhatom, hogy miután a meteorit mikroszkópos vizsgálatának eredményei összhangban állnak a vegyi elemzésből nyert adatokkal, bátran kijelenthetjük, hogy a miki meteorit fő alkotója a bronzit és az olivin, kevés augitot és plagioklászt tartalmaz, nikkelasban és troilitban gazdag, tehát a Tschermak-féle beosztás alapján a fémvas- és szulfid-tartalmú, magnéziumban gazdag meteoritok közé sorolhatnánk, azonban erre a csoportra a

kifejezetten kondritos szövet jellemző, a miki meteoritunknál viszont csak kondra-kezdeményekről beszélhetünk, ennél fogva átmenetet képvisel, szóval a bronzit-olivin-szemikondrit megjelölést találták rá a legalkalmasabbnak a szakemberek.

58 1952 óta rengeteget fejlődött a tudomány. Nem tudom, mai szemmel mit mondanának, de az ércmikroszkópos vizsgálat eredményeinek ismertetése során akkor maguk a szakemberek mondták, hogy a meteoritok opak elegyrészeinek vizsgálatára mindaddig kevés figyelmet fordítottak, még nagyon fogyatékosak az ismereteik, a meteoritok anyagáról viszont már akkor is bőséges szakirodalom állt rendelkezésükre.

A miki meteoritokban kétféle opak-szemcse különböztethető meg, a nikkelas és a troilit. A szemcseméret néhány mikrontól több milliméterig változik, hiszen a több milliméteres gumók és a kőanyagon vékony szálakként végigfutó erecskék is troilitből állnak. A nikkelasat egyenesen apró, átlagosan néhány tized milliméternyi szemek képviselik. A kétféle ércanyag mennyisége nagyjából egyforma. A mikroszkópos vizsgálat során a nikkelas szerkezet nélküli, ataxitos jellege volt a legfeltűnőbb. Kétféle ötvözetét különítették el, az egyik reflexiós színe sárgás árnyalatú fehér volt, ez olajimmerzióban határozottan barnás-szürke színre váltott át, teljesen izotropnak mutatkozott, csiszolási keménysége pedig egyértelműen kisebb volt a másik ötvözeténél. Az alkoholos salétromsav megmarta a felületét, hatására szürkés-fekete bevonat keletkezett rajta, ennek alapján ezt a nikkelas-változatot kamacitnak minősítették.

A másik ötvözet sajátosságai a ténitével egyeztek meg. A ténit reflexiós színe teljesen fehér volt, szerkezetéről nem árulkodott, izotrop volt, sav nem marta meg, és határozottan keményebb volt a kamacitnál. A nikkelas ötvözetekre vonatkozó újabb vizsgálatok szerint a kamacit megfelel a kristályos vas tércentrált kockarácsú alfa-modifikációjának, míg a nikkeltartalomban gazdagabb ténit a lapcentrált gamma-vas változattal egyezik meg.

Az addigi vizsgálatok a nikkelas és vas fémek fázisegyensúly-viszonyait a vas és szénrendszer állapotváltozásaival hasonlították össze. Ennek eredményeképpen megállapították, hogy míg a vas+szén-rendszerben határozott összetételek, illetve átalakulási pontok jelentkeznek, addig a vas+nikkel viszonylatban elhúzódó mezők, aláhúlések, hiszterézis, majd ezt követően szilárd fázisban eutektoid szétválások jönnek létre. Innen ered a meteoritok ismert szerkezete, mely a Widmanstätten-féle rajzolatok alapján hexaedrit és oktaedrit elnevezést nyer. E két változat kialakulása a szerkezet nélküli ataxit-ötvözetrel egyformán mindenkor a hőmérséklet és a nikkelas-kobalt-tartalom függvénye.

Itt jegyzem meg, nem elhanyagolható tény, hogy a földre érkező meteoritok mindig tartalmaznak termésvast, ez azonban nem elég a teljes

képhez, mert a kozmikus elemtársulásoknál még egyéb tényezőt, főképpen a vasszulfid jelenlétét is figyelembe kell venni, mert az nagy valószínűséggel hatással van a végtermék kialakulására. A szakemberek 6 % nikkeltartalomnál vonták meg kamacit telítettségi fokát, ha ezen a határon felül esett, akkor beszélünk ténit-szerkezetéről, ahol a nikkeltartalom el- 59 méletileg az 50%-ot is elérheti. A lehűlési folyamatok során éppen ebből a nikkeldús formából alakulnak ki a finom, sokszor szubmikroszkópos hipoeutektoid szétválások, vagyis a kamacit és a plesszit mezők.

Mikei meteoritunkban a nikkelvas szemek zöme ténitből áll, ugyanakkor a kamacittal szegélyezett ténitszemek és a kettéosztott, felerészben kamacitból álló, vagy pedig kerek, szétszórt kamacit-szigetekkel tarkított ténit-szemcsék is gyakoriak benne, csakúgy, mint az eutektikus mirmekit-szerkezet. A mirmekit-szerű szétválások egy-egy részről egészen finom rajzokat adnak, és az ataxit-jelleg ellenére plesszites kialakulásra utalnak.

Bár fogalmam sem volt róla, mi a hiszterézis és az eutektikus mirmekit szerkezet, megfejtése mégsem okozott különösebb nehézséget, azt viszont hamar megállapíthattam, ha annak idején kicsit jobban nekidurálom magamat az ógörögnek, akkor most sokkal könnyebben menne a dolog, mert bár az újjörög elképesztő természetességgel használja a köznyelvben az ókori szavakat, azért számos esetben hamis barátunk bizonyul. A hiszterézis egyszerű késlekedés, az eu- előtag mindig valami pozitív, valami könnyed, a teko az az olvadással kapcsolatos, ami eutektikus, az tehát könnyen olvadó szilárd anyag, a mirmekitnél viszont nagyon is elbizonytalanodtam, egyértelműen a hangyával hoztam rokonságba, ógörögül $\mu\rho\rho\eta\xi$, akkor ha az átírás szabályait következetesen alkalmazzuk, mirmekitnek kellene írni az ásvány nevét.

A részfotométerrel végzett reflexió-értékmérésekből világosan kiderült, hogy a ténit reflexiója általában nagyobb, diszperziója normális, a kamacit viszont közel egyező reflexiót mutatott a két szélső színben, márpedig ez jellemző a kissé sárgás árnyalatú kamacitra. Troilit viszonylag nagyobb méretű szemekben is mutatkozott, kevésbé egyenletes hintésben. A szilikát-elegyrészek között vagy azokkal összenőve, illetve kölcsönös zárvány formájában vizsgálták, ám a nikkelvassal összenőve is gyakran megfigyelték. Ezek az összenövészek kétféleképp voltak, az ércszem belső ténit magját külső burokként, sugaras elválásokkal felszabdalt troilit öv vonta körül. Másik összenövésben a troilitszem külső peremrészén nikkelvassal vegyes, mirmekitszerű kiválások mutatkoztak. Ezek az összenövészek jól rávilágítanak a földi és a kozmikus troilit összetételében tapasztalható különbségre. Aki egy kicsit is konyít a meteoritokhoz, az tudhatja, hogy a pirrhotin anyagában mindig

főlös, kb. egyhatod résznyivel nagyobb a kénmennyiség, ami valójában vas-hiányból ered. Ezzel ellentétben a kozmikus troilit összetételére a pontos, egy az egyhez arány, tehát a teljes vastelítettség jellemző, de ezt már korábban láthattuk, hiszen nem volt mágnesezhető. A földi és kozmikus eredetű troilit összetétele közötti különbség a reflexióképességben is megmutatkozik, és ezt a mérési eredmények is kellőképpen igazolták.

60 Minthogy a kéntartalommal, helyesebben a kation-feltöltéssel egyes arányban változnak a fizikai sajátságok, a különbségnek a fényvisszaverődésben is meg kell nyilvánulnia. A különböző képződményekből származó földi pirrhotinminták egyike sem közelítette meg a kozmikus, tiszta troilit reflexióértékeit, viszont az egyes fénynemekre kapott összes értékváltozás közel azonos diszperzióra vallott, ez pedig a reflexiós szín tényleges egyezésében öltött kifejezést. A troilitszemek belsejében egyéb, eddig ismeretlen jelenséget is megfigyeltek a szakemberek.

A hasadási vonalakhoz viszonyítva ferde helyzetű, lándzsa-láng-nyelvformájú ikerlemez rendszer alakult ki, melyben az ikerlemezek két csoportban, egymásra merőleges elhelyezkedésben keresztrácsozatot alkotnak. Ez az ikeralkotás majdnem minden önálló troilitszemcsében megjelenik, az egy kristályból álló szemeknek néhol csak egy részét, legtöbbször azonban teljes felületét ikerlemezek hálózzák be. A fonadékszerű lemez sorok helyzete a bázis szerinti hasadáshoz képest mindig ferde, a derékszögben található csoportok a hasadással 45° -os szöget zárnak be. Az észlelések alapján bizonyossá vált, hogy nem a Perry-féle „aragonit”-ikertörvény megnyilvánulásával állunk itt szemben, amit maga Perry egy rombos vagyis terméskén módosulatnak tartott troilit anyagon észlelt. Kétségtelen az is, hogy nem a hexagonális troilit bázislap szerinti translációs ikeralkotásával van dolgunk, mert számos szemcsében ezt a közismert jelenséget is megfigyelték, azonban a translációval kialakult szélesebb szalagok vagy lemezek belsejében ugyancsak felismerték az átlós helyzetű, vékonyabb ikerlemezeket, ennél fogva tehát a jelenséget egészen más szerkezeti sajátságnak minősítették.

Régebbi kutatások szerint olyan mesterséges vasszulfid kristályokat is sikerült előállítani, melyekben csak nagyon kevés kénfelesleg mutatkozott. Ezek közé tartozott a ferroszulfátból kisebb, nyolcvan–száz fokos hőmérsékleten redukált forma, amit hatszöges módosulatként béta-pirrhotin megnevezéssel említ a szakirodalom. Ez volt az első eset, hogy bár kozmikus eredetű anyagon, de magát a jelenséget természetes kristályokon is észlelték.

A szokásos eljárásokon kívül a fémes elegyrészek térfogatossá kimérését is elvégezték a kutatók, ugyanis a meteorkövek elemzése mindig két részlegben zajlik. Az anyag előkészítésekor a mágneses különválasztás sohasem lehet teljes, ez pedig nehézséget okozhat a kétféle feltárási eljárásban. A miki meteorit fémes elegyrészeinek mennyisége nagyságrendileg jól

összhangban volt az összehasonlításhoz szolgáló meteoritok adataival. A térfogatos és a vegyi elemzés adatai leginkább a mezőmadarasi meteorit ércrészlegéivel egyeznek meg, különösen a nikkelvas esetében, bár a vas-szulfid értékei közötti eltérés sem számottevő, főleg ha azt is figyelembe vesszük, hogy a troilit részleg vegyi meghatározása közvetett 61 úton történt. A kapott értékek egyszerre mind azt is bizonyították, hogy a későbbi meteorit elemzéseknél a fémek részek mennyiségének ellenőrzése aránylag gyorsan elvégezhető, sőt megfelelő ércmikroszkópos ismeretek birtokában esetleg a mágneses rész különválasztása is mellőzhető lesz, márpedig ez nagy könnyebbséget jelenthet a vegyelemzésben éppúgy, mint az eredmények összegezésében. Hogy valóban így történt-e később, annak még nem jártam utána.

Nem tudom, hol tart most a meteoritok hazai vizsgálata, egy biztos, az utolsó ismert szemtanús meteorithullás ez az 1944. május 3-i, a miki. Volna még ugyan jelentkező Somogyból, de a kaposfüredi vasmeteoritról itt most nem beszélek, az a hazai meteoritikában egy külön fejezet, és hozzá kapcsolódó történések számai túlmutatnak a geológián. A mikiéről összegzőképpen elmondhatjuk, hogy világoszürke, tufás-porfíros kőmeteorit, vegyi összetétele és ásványos jellege, valamint a fémek alkatrészek mennyisége a kondritok csoportjába utalná, azonban határozott körvonalú kondrumok nem alakultak ki a szövetében, átmeneti formát képvisel, így aztán a bronzit-olivinszemikondrit elnevezés illik rá leginkább. Ásványos elegyrészei között uralkodik a bronzit, vele közel egyenlő mennyiségben szerepel az olivin, alárendeltebb szerepet játszik az augit. A plagioklász és a maskelynit már csak csekély mértékben mutatható ki benne, érces részlegét főként ténit és troilit alkotja.

Ennyire sokrétű tudományos elemzést még soha nem olvastam Mikéről, hiszen ha közvetve is, de nekem Mikéről is szól ez az írás, mert nem Nagykorpadon, Lábodon, és még csak nem is Kadarkúton hullott le az égből ez a kődarab, és közben látom magam előtt a falut, az összedőlés határán álló Somssich-kastélyt, hallom Irénke néni hangját a boltból, látom a cukrászda bejáratát, a temetőhöz vezető kocsit, ahol nagymamám mindig ránk szólt, hogy vigyázzunk, mert mindig rózsaszín volt a fű a kocsikenőcstől, a Ledneczki-féle boltot, a Cili néni házát, a templomot, meg ahogy sietünk, mert már beharangoztak a vasárnapi misére, és a mi ünneplős cipőnk még mindig a kövesúton kopog.

Szerdára esett az a május 3-ai nap 1944-ben, az este fél hét tájban hallható dörrenésekből okkal gondolhatták a falubeliek, hogy megint bombáznak, és utána már nem is merészkedtek ki a házukból. Az állatokat már megetették, este volt, egyből dolguk nem lévén, készültek a fél tízes elsötétítésre. A miki

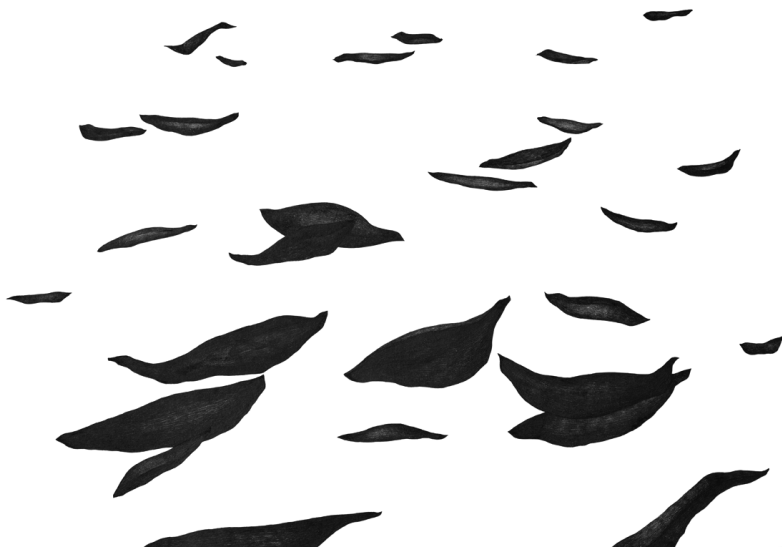
meteoritról sem másnap, sem harmadnap, de még a hónap folyamán sem adott hírt egyetlen újság sem. A megye, a székhelye és Mike községe is élte a háborús mindennapjait, ki hogyan tudott, próbált életben maradni, miközben a megye talpbőrt juttatott a selyemhernyó tenyésztőknek, ami
62 akkortájt nagyon nagy kincsnek számított, és hogy a betérő vendégek bánatukat feledjék, Kaposváron a Turul étteremben minden este Dankó Lajos cigányzenekara, a Korona étteremben pedig a Bokor jazz-trió muzsikált. Miután Somssich és Kempf felküldte Budapestre, meteoritunk rezzenetlen nyugalommal várt a sorára a Földtani Intézet alagsori szertárában, a maga időtlen, minden földi bajtól és nyomorúságtól független, ET-valóságában, és ma is élne ott boldogan, ha nincs a Magyar Nemzeti Múzeum Ásvány- és Kőzettárát és más múzeumokat sem kímélő 1956-os tűzvész. A meteorit nem ég el, így nem is magában a tűzben, hanem a nagy fejtelenségben, a szakszerűtlen kármentésben veszett oda többek között a felbecsülhetetlen értéket képviselő meteoritgyűjtemény, vele természetesen a miki is. A világ harmadik leggazdagabb és legértékesebb ásványgyűjteménye, az Ásvány- és Kőzettár csaknem 140 000 leltári tételt számláló állományának mintegy 80%-a lett a tűz martaléka, így a 484 lelőhelyről származó, 1295 darabot tartalmazó, nemzetközileg is nyilvántartott meteorit-gyűjtemény is.

Néhány grammos kis darabka maradt meg belőle, éppen a legnagyobb veszett el a múzeumot sújtó tűzvészben. Van még egy, feltételezések szerint annak az ELTE Természetrajzi Múzeumában kellene lennie, de mivel eddig sehol sem bukkant elő, vélhetőleg vagy elveszett, vagy mint oly sok, lapangó levéltári irat is, félresorolva kallódik valamelyik gyűjtemény raktárában, ahol senkinek nem jutna eszébe keresni. A félbevágott néhány centis példány az ELTE kiállításán látható, de minimális mennyiség hazai gyűjtőknél is akad még belőle. Az ELTE Természetrajzi Múzeumának kurátora, dr. Tóth Erzsébet és a hazai meteoritkutatás legjelentősebb szakembere, Kereszty Zsolt szerint Sztrókay professzorék mégsem használták a teljes anyagmennyiséget az ötvenes években, így maradhatott meg egyáltalán valami a miki meteoritból.

Érdekelt, hogy az ötvenes évek óta vajon kutatták-e a szakemberek a meteoritot, ezért fordultam Kereszty Zsolthoz, aki a természettudósokra jellemző alaposággal lenyűgöző előadást tartott nekem néhány röpké perc alatt a hazai meteorithullások történetéből. Nem elhanyagolható tény, hogy Magyarországon eddig mindössze nyolc szemtanús meteorithullást tartunk számon. Ugyanis hiába látunk évente akár több, meteorithullásra reményt adó fényes égi jelenséget, ha utána nem találjuk a feltételezett helyszínen a meteoritot. Pedig a műszerekkel ma már ötszáz méter pontossággal meg tudják becsülni a beesés helyét, és ez majdnem olyan, mintha megtalálták volna, mondja a szakember. A miki meteoriton az ötvenes évek szakemberei

elvégeztek minden lehetséges vegyi elemzést, viszont csillagászatilag nem vizsgálták. Megtudtuk, mi van benne, de azt nem, hogy mikor keletkezett, nem foglalták egységes rendszerbe, de a jelenlegi műszerezettség birtokában talán majd azt is megtudjuk egyszer.

Negyvennégy májusában Somssich Gyulának nem volt műszere, 63 ámde családi háttérének köszönhetően világlátott, olvasott, a tudomány iránt elkötelezett ember volt, ezzel együtt a személyes felelősségtudat is munkált benne, úgyhogy habozás nélkül el is juttatta értékes leletét a megfelelő helyre, sőt miután értesült róla, hogy egy másik falubeli is vitt haza belőle, vele is felküldette Budapestre. Azt hiszem, az egész történetben ez a legfelemelőbb momentum. Bár zajlott a háború, harcok dúltak a falu határában, nyilván a posta sem úgy működött, mint békeidőben, a gróf azonban morális kötelességének érezte, hogy ezt a lépést megtegye. Tisztában volt vele, hogy a tudomány mindennél előrébbvaló. Főleg az emberi bírvágnál.

A MEGGYILKOLT TÁJHOZ

Hommage á Jeszenyin

A házfalak helyén csak
tartógerendák; mindent elvitt a vízözön.
Nem fáj. Nekem ehhez
a meggyilkolt tájhoz semmi közöm.
Csak néha jártam erre,
csak néha fetrengtem tompán az ég alatt.
Mindig továbbmentem, mert
nem hagyott nyugton egy iszonytató gondolat.

Ahányszor letoltak az útról,
ahányszor itt fogtam valakivel kezét –
mindig elszörnyedtem: mivé lennék,
ha valamiért itt vernék gyökeret.

Hányszor kéne még nemet mondanom
csörgő telefonnak és
mindenben bennragadó dohányfüstnek?
Mert még a romok mellett is:
a cigik égne, a telefonok csörögnek.

Ugyan már. A romok mellől
minden szívfájdalom nélkül elköltözöm.
Nem fáj. Nekem ehhez
a meggyilkolt tájhoz semmi közöm.

SASOM ÉS KÍGYÓM

Hommage á Nietzsche

Sasom és kígyóm a neheztelés,
a végtelen harag bennem.
Nem sok ez, de nem is kevés
ahhoz, hogy végül célra vezessen.

DOLGUNK VÉGEZTÉVEL

Kitakarítottatok minden szobát,
mintha vendéget várnátok.
Van valahol egy ország – meséltétek –
unott és untatott istenek játszótére.
Valaki onnan eljön
és egyetlen boldogsága lesz a rend,
a ti takaros, egyetlen rendetek.

Nem neveltünk rajtatok.
Sejtésetek sem lehetett arról,
hogy mi átláttunk a városfalakon,
hogy gondolatban bejártuk
az összes házakat. Mert mi már tudtuk,
hogy a rendrakás nem ránk marad.

Hogy felemelje az olívaolajat tartalmazó dobozt, minden erejét össze kellett szednie. Kinyitni a szekrény ajtaját, lehajolni, teljes testsúllyal belehelyezkedni a mozdulatba, megfeszített karral igazából nem is megemelni, mint

66 Várkonyi Borbála

OLÍVA

inkább kihúzni, kivonni a tárolásra alkalmas szűk rakodótérből az olajjal teli tartályt, nos, ez a minden utolsó energiáját felemészítő mozdulatsor a nap legnehezebbje volt.

Mert nem csak, hogy elő kellett vonszolnia a ki tudja, hány literes tartályt, de aztán fel is kellett emelnie a pultra, ahol addigra már sorba rakva várhoztak a különböző méretű és formájú kínálótálcák és kerámiatányérok.

Minden kis üvegtálat egyenként törölgetett el, még akkor is, ha csak némelyik volt maszatos az előző esti használatot követően. Ilyenkor bosszankodott a mosogatófű nemtörődömségén, hiszen milyen kiszolgálás az, ha az egyébként áttetsző, az olíva zöldes-aranyos színét megmutató üvegfelületet elhomályosítja egy-egy oda nem illő ujjlennyomat? Konyharuhát ragadott tehát, és gyors, ám annál precízebb mozdulatokkal igyekezett (az ő értelmezése szerint) teljesen tisztára suvickolni az üvegcsészéket, majd azokból két-két darabot szépen elrendezve a kerámiatányérokra helyezni. A részletekre irányuló ilyen kiélezett figyelem, s az e figyelemből fakadó, a főpincér sietésével és felületességével, mondhatni, munkamoráljával és tempójával gyökeresen ellentétes, ám a maga nemében mégiscsak *munkatöbblet* nemhogy kifizetődő nem volt, de valójában titokban is maradt. És jól volt ez így, hiszen amíg nem zavarták, s kihasználva a konyha nagyjából egy órás, műszakok közötti csendjét, addig pusztán a maga örömeire engedhetett belső tisztaságra való törekvése ilyen jellegű kifejezésének.

Ha a gondosan meghajtott szalvétákra kerülő üvegtálcák áttetszősége megfelelt elvárásainak, azaz, ha úgy vélte, a vendégek is meg lesznek elégedve a tálak szépségével (mert igen, erről volt szó), akkor nem volt más hátra, mint megemelni a súlyos tartályt, jobb kezével a vékony, műanyag fogantyút, bal kezével a tartály alját, s egy pár fokos szögben, úgy, hogy a kibuggyanó zöldes olaj éppen a tálka aljára kerüljön, megbillenteni gyengéden az alumínium dobozt. A feladat, látszólag, roppant egyszerű volt, nem kellett hozzá más, mint az az ív-érzék, amire ráhagyatkozva éppen a kívánt helyre önthető a sűrű nedű. Csakhogy nem számolt a tartályban rejlő anyag belső feszültségével, azzal a lendülettel, ami az óvatos bakkantás ellenére mozgásba hozta a folyékony tömeget, s ez, engedve a mozdulatból származó mégoly lassú erőnek, feltartóztatathatatlantul hőmpölygött és indult meg a tartályon vágott szűk résen keresztül.

Ilyenkor, amikor a kiöntés ritmusa hirtelen egyenetlenné vált, pontosabban, amikor a lüktető, kibugyannó, aranylóan zöldes folyadék hirtelen a tálka mellé csöpögött, ennek a pulzáló felszínre törésnek a pazarlása zavarba ejtette. Igen, zavarba, mivel felmérte, nem engedheti meg a figyelmnek azt a fajta elernyedését, amely automatizmussá egyszerűsödve elszalasztja a délután fénypontját, tudniillik a *couvert* előkészítése nem jelentett mást számára, mint a hosszú órák monoton rohangálásában az olíva méltóságteljes, sűrű ragyogásának időtlenségét.

A lüktetésre ráhangolódni: a nap minden perce, mozdulata ide vezetett, attól a pillanattól kezdve, hogy a reggeli, a terasz asztalaira egyre élesebben vetülő fényben belépett az étterembe; ahogyan ruhát váltva egyenként törölte le a székeket és az olívfák árnyékába helyezett asztalokat, olykor biccentve a szomszédos étterem pincére felé; ahogyan a párnákat egy-egy határozott mozdulattal a széktámlákhoz rögzítette, vagy amiként engedte, hogy a néhol olajfoltos terítők a sötét asztalokon elsimuljanak. A reggeli készület, a feszült várakozás percei már előrevetítették ezt a késő délutáni szolgálatot: mindkettőt precízen, figyelme minden erejét összeszedve végezte, általában a legnagyobb csendben. Éppen ezért, amikor a ráosztott feladat elvégzéséhez egyfajta tökéletesség-igény párosult, ebben az igényben mind az az elképzelés megmutatkozott, ami eleven fantáziájában létezett az olümposzi istenekről, vagy legalábbis valamilyen távolinak tűnő, elérhetetlen boldogságról.

A teljesség, amelyre annyira vágyott, s amelyet a *couvert*-tálak legharmonikusabb elrendezése által akart kézzelfoghatóvá tenni, olykor úgy tűnt fel képzeletében, mint ha az, egyes pillanatokban feltárlakozna előtte – ahogyan most is, a sötétlilás, feketés, érett görög bogycsók kimérése közben, amelyeket egy másik alumínium tartályból halászott elő. Szerette, ahogyan az olíva húsán megcsillan a fény, ahogyan egymáson átgördülve felszínre jönnek a merőkanál segítségével, s várta a pillanatot, amikor egy evőkanállal a két kis átlátszó tálka egyikébe négy-öt szemet behelyezhetett. Hogy a „kompozíció” elkészüljön, hiányzott még valami: a kenyér. A házi sütésű, félbarna, ropogós falatokat még melegében helyezte a tányérok szélére. Ezzel nemcsak a látvány, de az ígért ízek kombinációja is elég jól sikerült, állapította meg magában: a kesernyés, sós ízhez a meleg, lágy, kissé édeskés társult.

Amikor elkészült a mű, izzadságtól gyöngyöző homlokokkal, fájó karokkal és sajtó talppal, az egész napi kimerültségtől álmos pillákkal tekintett végig a sorakozó *couvert*-tálak már-már csendéletbe illő szépségén. A látványban való elmerült gyönyörködés öröme tükröződött tekintetében: ahogyan a fényes, aranyos üvegtálakon megcsillan a fény, ahogyan a tömött,

vastag héjú kenyerek körbeveszik az olíva-tálakat, és ahogyan a roppanós bogycók megtöltik a kis üvegtálkákat. Nem volt sok ideje azonban a melázgásra. A kiszolgálás gördülékényebbé tétele megkövetelte az így elkészített vendégváro tálak szabályos rendjét, azt ugyanis, hogy némi férőhelyet
68 felszabadítva a pulton, a kényes egyensúlyra ügyelve, hármásával egymás tetejére halmozza azokat.

Először a kerekded formájú tálacskákkal megpakolt nagyobb lapos tányérokat helyezte el a pulton, majd azok tetejére, úgy, hogy a fölé kerülő másik olívás tálka alja pontosan az alul lévő karimájához igazodjon, szépen egymásra rakosgatta a couvert-tálakat. Mindig izgult, olykor a kezei is remegtek, ahogyan kissé előre görnyedve a tányérok alját figyelte, hogy a súlypontok azonos síkba essenek. Akár egy leheletfinom eltérés is végzetes lehetett, jól emlékezett arra a délutánra, amikor először fogott hozzá a couvert-piramis építéséhez. Csak egyetlen helyen tért el pár fokos szögben a két egymásra helyezett tál: ez az alig észrevehető billegés később azt eredményezte, hogy négy-öt tányér teljesen elcsúszott egymáson. Az olaj belepte a konyhakövet. A döbbenettel vegyes rémület akkor villámként cikázott végig gerincén. Azonnal felmosót és vödört keresett, meg törölőpapírt, hogy a balul elsült mozdulat nyomait eltakarítsa. Saját tökéletlenségének kudarca annyira élesen ivódott belé, talán ugyanúgy, mint ahogyan a tálba mártott kenyérszeletek szívják magukba az olívaolaj nedvességét, hogy a veszteségnek és saját figyelmenlenségének tapasztalata fokozott koncentrációra nevelte. Idővel rájött, hogy az íves olívás tálak hogyan illeszkednek a lapos tányér aljához, ahhoz az alsó görbülethez, amely a tányér stabilitását szolgálja, vagy hogy a kerekded tálacskák egymásra helyezéséhez milyen mozdulatra van szükség...

Amikor az olíva fak árnyékából kilépett az étterem elé, a macskaköves tér melege, a délutánba hajló Nap sugarainak aranysárgás derengése egyszerre elvakította. Kezét gyengéden szeme elé téve lassan, kissé botorkálva lépdelt egy mellékutca felé, hogy a város szívében rejlő kis teret végleg elhagyja. S akkor végigömlött rajta a búcsúzó nap nyári melege.

Észre sem vette, hogy a magával hozott ruha, amit végül nem váltott át a munkaidő végeztével, magába szívta az olajat, s hazaérve így első dolga az volt, hogy mindent mosógépbe tegyen. Még mindig remegett, még mindig előntötte a forróság, ha a délután utolsó mozzanatára gondolt. Ahogyan áll, megsemmisülten, az éppen zajló események érthetlenségének súlya alatt, várakozva. Most éppen a mosógép ajtaját nyitja ki, s hirtelen belenyilall az a valahonnan ismerős, már valahol átélt belső lendület, ahogyan önti a tálakba az olajat, csak most belőle szakadnak és bugyognak fel halkan a könnyek. Elindítja a programot, vár, nézi a dob forgását, de már csak az utolsó üvegtálra gondol, az egyetlen, végső súlyelhelyezésre, az érzékek hirtelen csatlakozására és a billenés előre meg nem határozható bekövetkezésére. Mert

az történt, hogy amikor az utolsó tálat tette a két másik tetejére ezen a fülledt nyári délutánon, váratlanul az egész oszlop hirtelen instabillá vált. A kenyérszeletek játékosan csusszantak át egyik tányérból a másikba, emlékeztetve a gyerekkori dominó izgalmaira; az olívbogyók szenttelen fürgeséggel, mint egy elszakadt gyöngysor lepergő szemei vagy mint üveggolyók 69 potyogtak és gurultak szertesztét; az olaj méltósággal, ugyanakkor meglepő hirtelenséggel árasztotta el a pult és a konyhakő egészét. De akkor már nem akarta, s talán nem is merete megállítani a végzetes folyamatot, amely így kikerült ellenőrzése és az addig fenntartott rend alól. Nézte az összeomlás ritmusát, nézte, és nem akarta elhinni, hogy a két kezével teremtett rend, összhang és harmónia, amely arra szolgált volna, hogy elbűvölje a nyárestében vacsoraasztalt foglalt turistákat, most egyszerre mint egy megroggyant kártyavár, összedől.

A mosógép ritmusos zúgását hallgatva most felrémlik benne Szakisznak, a főpincérnek ordenáré kiabálása, éles tekintete, amelyet Zeusként szemébe fúr, kusza hajtincsei, amelyek heves gesztikulálásai közepette újra és újra az arcába lógnak, majd a mozdulat, amellyel sorsát megpecsételi.

Csak később, amikor a mosóprogram leállt, derült ki, hogy az olívaolt nem jött ki a ruhából. Halványsárgás nyoma ott díszelgett a fehér ingen, mint annak a délutánnak zöldes-arany színű emléke gondolataiban.

OKTÓBERI HEGYMENET

Látom a szemedben,
a puha berkenyék
a hideg földre puffanva
kiontják savanyú, dús belüket,
a patak billenő kövei alatt
nyálkás levelek tömörülnek,
a vadszedres oldalon
csak tüskés indák maradnak
és a szarvasok elbőgik nászukat,
mire megtennéd felém
azt az óvatossá tompított lépést,
ami először, mint reccsenés
a sötétszemű őzet,
megfutamodásra intett.
Esélyünk, a szürke
gerincek mögé bukva,
elszalasztásba tesped.
A ködbe hasító bércen,
a táj ölelésébe dőlve,
remegő testembe
kapaszkodik a szél.
Nem veszed észre,
hogy én már rég
nem vagyok ijedt.

VÖLGYBŐL AZ EMBER

71

A cseresznyepálinka szagú öreg megkérte
a kezem a szürkületkor is kint dolgozó fia számára.
A bika hegyes szarva a hasamnak nyomódik.
Mint aki tudatában van, megvárja, míg busa feje
és a trágyával összekent fal között,
a levegőt visszatartva, arrébb húzódom.

Kolompaszó tölti föl a völgyet, a fák szöveteiben is
ez a hang lüktet fel s alá, szüntelen.
Éjjelente lekaszált, sárgára száradt fű illata
kúszik a szobámba, lenhajú, csendes szeretőként
öleli körbe álmaim. A fenyves szegélyezte
réten őzek kergetőznek, ugatásuk csak a távolban,
a lombokra verődve hal el. A trágyalé szagú patak,
habzó nyálával húsíti combomon a duzzadt
bögyölyharapást. Mohó csecsemőfogak a fehér húsba,
talpamba kihantolt csontszilánkjai a földnek,
a hegyes kavicsok egészen az inakig nyomódnak.
Elszáradt tűlevelek alatt guggolnak
a piruló róka gombák, mint a sűrűbe bújó
szemérmes lányok. Tüskés ujjakkal ragadnak meg
az indák, apró pöttyökben ül ki bőrömrre a vér.
Málnafejek koppannak a vödör alján,
piros, cukros levük csattan a falán.
Az ágyukból kierőszakolt növények
sárga nedvüket tenyerembe törlik.
Felbolygatok egy vadméh kolóniát,
a beszakadt fullánktól szememnél lüktet az ér.
Nyolcvan literes hátizsáktól görnyedve
lépek fel a buszra, napok óta összefont hajamból,
szandálom réseiből istállószag árad,
fintorognak a résnyire felhúzott ajkak.
Még hetekig tompán követ és kísér, emlékeztet,
egyszer az életben voltam már valamikor ember.

A tied? Azt hiszed, hogy a tied egészen, és azt csinálsz vele, amit akarsz? Hogy gombnyomásra működik, és csak be kell állítani, s aztán végigcsinálja szépen, hiba nélkül a programot a legkevesebb energia felhasználásával?

Mit hiszel te róla?

72 Juhász Zsuzsanna

A TE LELKED

Hogy elnevezheted? Hogy tűri, hogy hamis, rossz neveket adj neki? Hogy most pl. szemüreggyulladásnak hívd azt a csendes lázadását, a szerelmes dacot, az igaz, hithű tettét?

Hogy nem, nem könnyezik neked, csak azért se, mert ő szeret még, ő még a másikat szereti. Azt, akivel szakítottál hirtelen, mert a férjed megparancsolta neked, mikor rájött, hogy van neked egy másik férfid is.

És te megtetted. Meg, a férjed kérését, hogy a füle hallatára mondd ki a szavakat, hogy nem akarsz többé látni, hogy ne keressen többé, és te se fogod soha keresni.

De Ő nem mondta, mert csak te hiszed róla, hogy hatalmaskodhatsz rajta, csak te hiszed, hogy idomítható, hogy pár banánért, mint majomnak, darab színhúsért, mint tüzes karikában ugró oroszlánnak, azt adsz a szájába, amit akarsz, és máris mondja és érzi is, amit mond.

Mert nézd csak, rakhattál alá egy kiló jól összevágott vöröshagymát, amibe még csípős paprikát is dugdostál, mégse sírt. Úgy mondtad, az istennek se akartak eleredni a könnyeid, pedig a szemeid majd' kiugrottak már a nyomástól. De nem, nem tudtál sírni, hogy meggyógyulhass, hogy elmúljon a gyulladás, a fertőzés az arcüregedből, és a szemeid üregéből is.

És belátom én is, jó lett volna, jó, ha kimosódnak a bacik az arcodból, és nem tapadnak meg, és nem szaporodnak, és nem terjednek fölfelé, a homlokod felé, s aztán már csak egy ugrás onnan az agyad a jóféle, életrevaló baciknak. Mert *az*, egy buta, elbutult tápanyag lennél akkor, egy szuper baktériumtenyészet, az.

De ő ezt nem akarja. Ő legfeljebb a szemedet, akarja, legfeljebb a szemed világát áldozná fel, semmi többet. És ezt is csak miattad, mert azt hiszed róla, hogy a tied, hogy uralkodhatsz rajta, basáskodhatsz fölötte. Azt hiszed, azt mondja, amit csak akarsz, megfontolás nélkül. Mert azt hiszed talán, hogy lehet. Lehet kettő belőled. Egy valaki, aki a férjének, két gyerekének, két munkahelyének él, aki a férje helyett is dolgozik, ha kell, ha annak nincs munkája. Mert az a valaki becsületes és hű, és hű akar lenni mindenáron, akkor is, ha férje ócska, gyermeki módon bünteti, vagyis úgy, mint egy buta, gyermeklélektipró apa. Úgy, hogy napokig nem szól hozzá. És ez a valaki szenved ilyenkor, és nem ért semmit. S aztán már csak szomorkodik, és *nem* örül, ha

a férje újra beszél hozzá, mert az egészen nem érti, úgy ahogy van. Az egészet, hogy miért van büntetés bűn nélkül, hisz' ez a valaki jószándékú, áldozatkész, lemondó és spórolós, és legfőképp jót akar, jót a férjnek és a gyerekeknek. De nem gyerek, az biztos. Vagy ha gyerekes is volt húsz éve, mikor férjhez ment, felnőtt azóta, és megedződött, és el is köteleződött, és vállalná is a hűséget tiszta szívvel, ha a férje is apából férjjé, társává változott volna, és ne büntetné csak úgy, olykor egy semmiséget is több napos hallgatással. Amikor minden jobb lenne már, különösen a harmadik napon, amikor akár a válás is jobb lenne, amikor a süket csöndből jobb lenne már kifutni inkább a világba. Egyedül, egy szál semmiben, vagyon, ház nélkül, akár a gyerekek nélkül is. Akik már úgymond majdnem felnőttek. Megtalálnák az úttalan rengetegben is az anyjukat.

És tényleg jobb lenne, ha ez a valaki erős lenne, erős fizikumú, aki kettő helyett is bírná a munkát. Ha férfiasabb lenne, már-már férfi, egy férfi, akivel a férjed is szívesebben élne együtt, mert valójában fél a nőktől. Az internet rémesen szabad világában sem nőt akar, már megbocsáss, de a titokban olvasott mailjeiből ez derül ki. Te mondtad, hogy bőszen ismerkedik, és választ is, de nem akarja a nőt, a választottat, mert azt írta neki, hogy csak kibontani akarja. Kicsomagolni, mint egy karácsonyi ajándékot. Csak megmutatni neki, a nőnek, hogy nő, micsoda jó nő, de akarni, megtartani nem akarja. Bár csinált neked már két gyereket, és házasságban él, azért ő még csak incselkedik, ő még csak egy félős kamasz fiú, aki fél, valójában még fél a nőktől. Vetköztetné már őket szívesen, nézegetné őket, de aztán, ki tudja, inkább futna haza, tehozzád. Igaz is, te is a gyereklánysággal, nagy őzike szemekkel és vékonyka hangoddal ejthetted őt meg anno. Ő egy lánykát vett feleségül, és azt várja tőled, hogy az is maradj.

De te már mást akarsz, mást is akarsz. Mert közben nővé változtál, és most mintha tényleg kettő lenne belőled. Lett az a másik, a másik, aki egy gyengéd, ugyanakkor könnyen, bátran élvező nő. Egy nő, aki szeretőt is, társat is akar látni a másikban. És az a másik, az az éppen születő másik éned nem hogy nem ért semmit a férjedből, hanem egyenesen lázad. Csendesen, csendesken, de dacol. Dacol már a férjed háromnapos hallgatásával, és nem bűnbánatoskodik már, nem keresi a hibát önmagában, a magyarázatot a hallgatásra, hanem jogosnak érzi már a hiányt. Hisz te mondtad, hiányzik a mackód, az ágyas. Az alvásra is, szeretkezésre is jó, buta, de meleg alvómacid. Hát ezért mondom, hogy gondolhatod te, hogy lehetsz kétlaki, lehetsz kétszínvirág. Lakozhatsz egyszerre kétféle színű virágban. Egy vörösben és egy kékben. Hogy lehetsz nappali piros a családnak, a múltban tett ígéreteidnek, hogy beteljesítheted az ígéreteidet a gyerekeidnek, hogy az apjukkal együtt neveled készre őket. És lehetsz éjszaka kék is olykor, magadnak

elő, felnőtt nőségednek élő másik is. Kék, titkos, olykor kiszámíthatatlan, olykor bizonytalan. Olykor hisztis. De tisztázásra, tisztánlátásra igyekvő. Hát hogy gondolod, hogy lehet, lehet egyszerre két életet élni? Lehet hagymával, borssal, paprikával jól telerakott lábas fölé hajolva várni a könnyek 74 megindulását? Félve a megvakulástól? Holott te magad veszed le a saját szemednek a fényét. Te magad vagy a legnagyobb szemfényvesztője magadnak.

Mert azt hiszed, lehet? Azt hiszed, hogy tiéd? Tiéd egyedül a lelked, ami inkább a szemed világát veszi el, inkább az agyadra engedi a gennykeltő coccusokat, inkább értelmi fogyatékosná tesz téged, inkább az agyad velejét gyullasztja be. Inkább az értelmeket pusztítja el, és vele önmaga egy részét is. Mert te leszel a fertőzés után is, ha meggyógyítanak, de buta leszel, buta, kövér, mosolygós ember leszel. Egy kövér, középkorú kislány leszel egy fogyatékosotthonban. Az leszel, olyan leszel, amilyennek a férjed akart mindig is látni. Akitől már nem kell félni, nő, de azért nincs benne semmi félelmetes. De akkor se sír, akkor se hagyja a szemedet sírni ez a te mostani lelked. Nem, mert neki igazán és teljességgel, és nappal és éjszaka is hiányzik a mackó, és semmi kedve siratni. Mert lehet, hogy elküldted őt a francba férji segítséggel, de ő, a te lelked nem. Neki semmi kedve gyászolni, mert csak neked nincs már, őneki van, megvan a férfi, akit te szeretődnek hívtál csak mindig is, és most volt szeretődnek hívsz. Akit te csak még egyszer azért szeretnél felhívni, hogy rendesen, férjed füle nélkül elbúcsúzhass tőle.

De ő, a lelked, nem akar búcsúzni. Ő egyben akar maradni mindenáron. Ha már választania kell, ha már őt választásra akarod kényszeríteni, inkább egyben maradna, egy buta test egészes, boldog lakója akar lenni inkább. És nem akar veled bolyongani egy zárt osztályon, egy sovány, önosztorozott, nikotinfüggő, kiaszott testben.

És ha a végtelen testi-lelki fáradtságtól újra egy nagy, magas, fehér ruhás alakot vizionálna, zavard el, és feküdj le aludni. Mert nem az őrangyalod ő, hanem a pszichózisod első jele.

És legalább annyit tégy meg magadért, s az istenért, hogy ne sírj, ha nem akarsz. Ne sirasd el azt a szerencsétlen medvét, ha egyszer nem akard.

Te.

Aki még egy test, egy lélek vagy.

KÖZLEKEDŐ EDÉNYEK

Neked készült minden, az ágy, a párna,
a méhkürt csillói érted separtek,
téged kerestek egymásban a sejtek,
burkot neked szőtt a nyálkahártya,

rád várt az úr, csönd az éjszakára,
vízre a pohár, hercegnőre herceg,
tiéd legyen, ahogy tiéd a tested,
fáé a kérge, madaré a szárnya.

Neked készült minden, a párna, az ágy,
puhult az agyag, forgott a korong,
fűtött a kemence, égett a máz,

sötétszürkén, ezerkétszáz fokon,
hogy tiéd legyen, az utolsó hazád,
mint madaré az ég, fáé a korom.

76 ANASZTOMÓZIS

Mint ugróiskola a krétahegyet,
tubust a fogkrém, fürtöt a mazsola,
mint fókuszpontjait a parabola,
féknyom a csikorgást, pengét a hegek,

keresem, mint liszt a búzaszemet,
B az A-t, valaholt a valahova,
torkot a szó, lepkeszárnyat a pora,
a pontot, ahol kilazult a menet,

az utat egyik értől a másikig,
mint nyomáskülönbséget a szembeszél,
a pontot, amin valakik átviszik

azt, amit nem lehet, ahogy pengeél
viszi az életet – azt, hogy márpedig
ami elindult, egyszer körbeér.

VÍZMÉRTÉK

77

Most az a légbuborék vagy, kilenccel
múlt kettő, egyensúlyozol a létrán,
már áll is a fakunyhó fala, némán
méred a tetőt rá, tudod, milyen kell,

úgy harminc fokos, elmozdulsz vizedben,
és meglesz a szög, a légbuborék áll,
aztán megremeg, porszem egy rakétán,
de még leülsz, a cement hadd pihenjen,

így ülünk, a kör és a buborék,
légy zöng, várjuk, hogy kössön a cement,
kilenccel múlt kettő, de tudom én,

hogya a légy odébbállt, a nap lement,
a cement megkötött, s a magas ég
átüt a tetőn, mint mindig, mindenben.

78 PALACKPOSTA

Talán egy ízt, borét vagy tengerét,
talán iránytűt, jobb csillagzatot,
ólomköpenyt – magadra húzhatod,
az űrben ne sugározz szertesét,

talán egy színt, azúrt vagy gesztenyét,
a dzsekidben bujkáló illatot,
egy nyelvet, amelyen elmondhatod,
mivé kristályosul a csend feléd,

talán szőláncot, rómit, barkochbát,
elixírt, bármire jó csodaszert,
valamit, ami titokban visszaránt,

vagy valamit, amit sosem mondtam el,
elküldeném azt is, hogy megbocsásd –
ha oda nem is ér, legalább útrakel.

ÖLTÖZŐ

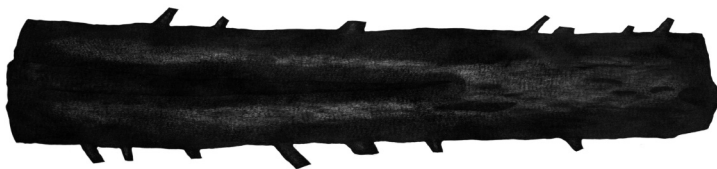
79

A férfiak balra, jobbra a nők.
Kezemben ficánkol újra kulcsa,
ajtáját szemhéjam nyitja-csukja,
a csempékre klórszagú pára nőtt,

a kilincs ragyog, ezüst vagy drágakő,
lennyomom, és belépek a furcsa
esőbe, mintha csak higany hullna,
a kulcslyuk hideg, mint a puskacső.

Te vársz a másik oldalon, ma lesz,
hogy megtanítasz úszni, napvégi
fény lézeng a vízen, elült a nesz,

megtanítasz a túlsó falig érni,
én visszanezék, még felém intesz –
nem te, csak egy ismeretlen férfi.

– De jól nézel ki! – a férfi hátradőlt a székén. Bőrzakója meggyűródött a nyakánál.

– Te is csak előnyödre változtál – a nő nyelt egyet, és a barna zakó bőréen futó apró repedéseken időzött a szemével.

80 Gerzsenyi Gabi

TABLÓKÉP

Az itallap fölött minduntalan egymást figyelték, keresték a gimnazista arcokat. A férfi dupla kávét kért, a nő

mentateát. Amint a pincérlány letette az apró asztalkára a tálcat, a kávéscsésze mellé fektetett kekszet a férfi szó nélkül átnyújtotta a nőnek.

– Azóta is mindig másnak adod a kekszet? – a nő széles mosolyra húzta a száját, fogsora hófehéren ragyogott.

– Másnak soha – a férfi igyekezett kiszabadulni a bőrzakóból.

– A lányaid sem szokták elkunyerálni? – a nő csevegő hangon folytatta.

– Mindig megpróbálták, amíg kicsik voltak. Most már vigyáznak a vonalakra. Tudod, hogy van ez – kacsintott a férfi, és elővette a telefonját. – Andi nemrég múlt tizenöt. Ezen a képen a házi tortával pózolt. Az anyjával sütötték, édesítőszerrel. Engem is meghívtak, bár az a hétvége nem az enyém volt.

– A marcipándíszítést is kézzel formázták? – kerekedett el a nő szeme.

– Bizony.

– Ezt nevezem! Türelmes leányzó.

– Éppen nem nevezném türelmesnek – nevette el magát a férfi. – Látád, hogy tajtékszik reggelente, amikor a húga elfoglalja a fürdőszobát.

– A kisebbet hogy hívják?

– Anna.

– Anna. Andrea és Anna. Nem szoktad összekeverni őket? Vagy ők, nem ugrik mindkettő azonnal arra, hogy An?

– Neeem, igazság szerint nem ugrik egyik sem. Versengenek a lustaságban – a férfi meleg tekintettel nézett a képre, majd elrakta a telefont.

– Szép, hogy ennyire oda vagy értük – a nő nagyot kortyolt a teából.

– Jól döntöttél akkor az autóban.

– Gondolod? – a férfi olyan arccal nézett, mintha ismeretlen nyelven szóltak volna hozzá. – Én nem vagyok biztos benne – lassan ejtette ki a szavakat.

– Pedig nem bírtuk volna sokáig egymás mellett. Most már tudom.

A férfi nem szólt, csak a fejét ingatta, és a kávéscsésze alján visszamaradó barna foltra szegezte a tekintetét. A pincérlány érdeklődött, hozhat-e

még valamit. Ásványvizet kértek mindketten. A nő elővett a táskájából egy régimódi kis fényképalbumot.

– Hoztam neked valamit. Nem igazi ajándék, csak nézzük át együtt. Vannak benne képek az osztálykirándulásokról, meg az összes érettségi tablókép, amit negyedik végén kaptam – mosolya ezúttal kényszeredettnek tűnt. – A tiéd is köztük van. 81

A férfi kezébe vette az albumot. Papírra előhívott képek sorakoztak benne átlátszó fólia alatt. Némelyik kép valamicskét szélesebb volt, mint az album, amitől a fólia enyhén meggyűrődött. Más képek a helynek csak egy részét foglalták el, lapozáskor szabadon csúszkáltak egyik saroktól a másikig.

– Ez még a második kirándulás volt? – mutatott a férfi az egyik csoportképre. Kamasz arcok vigyorogtak, idétlenkedtek a kamera előtt.

– Igen, akkor még nem az én párom voltál – a nő átnyúlt az asztal fölött, és hármat előrelapozott az albumban. – Ez pedig a negyedik, ahol hivatalosan már nem jártál velem. – A képen egy csapat fiatal sétált vadvirágos, napsütötte mezőn.

– Nem rajtam múlt – a férfi a bőrzakója zsebében matatott.

– Hanem rajtam? Mert kétszer elmentem moziba mással? Mert irigyelni kellett, hogy az már főiskolás? Én voltam, aki végérvényesen szakítottam veled, azt állítva, hogy a te érdekedben teszem, hogy egyetemre menj Pestre, és diplomás férjet találj? Aki nem mertem bevallani, hogy feleségül veszem a festetthajú lányt, mert a gyereketem várja? Aki tizenhat évig sunyítottam, és egy baráti beszélgetésre sem voltam kapható?

*

Egymást kergették a kérdések a nő fejében. Tizenhat év alatt ezerszer feltette ezeket magában, és legalább ugyanennyiszor képzelte el a valamikor majd lezajló, mindent feltáró nagy beszélgetést. Előző héten, ahogy a telefonban meghallotta a férfi hangját, csaknem gondolkodás nélkül mondott igent a találkozóra.

Most, a megbeszélrt időpont előtt három perccel, már megbánta, hogy elígérkezett. Enyhén remegett a gyomra, és tudta: egyetlen kérdést sem fog tudni feltenni azok közül. A kezében tartott kis albumra nézett. A férfi érettségi tablóképénél meggyűrődött a fólia.

Becsukta az albumot, betette a kesztyűtartóba. Felhívta a férjét, és megkérte, hogy hozza el a gyereket az iskolából. Kiszállt az autóból, futó pillantást vetett magára az ablaküvegben, majd határozott léptekkel elindult a kávézó felé.

ESTE BORRAL AZ ERKÉLYEN

Az éjszaka most kezdődik.
Te, szerelmem, apró léptekkel
járod az üres szobát.

Három napja csak rázza pórusait a száraz bőr.

(Egy virágmező, olajfákkal
a rövidlátó öreg képzeletében.
Apró léptek simogatják a füveket,
apró és pontos léptek.)

Közről ismerjük a félelmet,
vére előnti torkunk, mellünk.

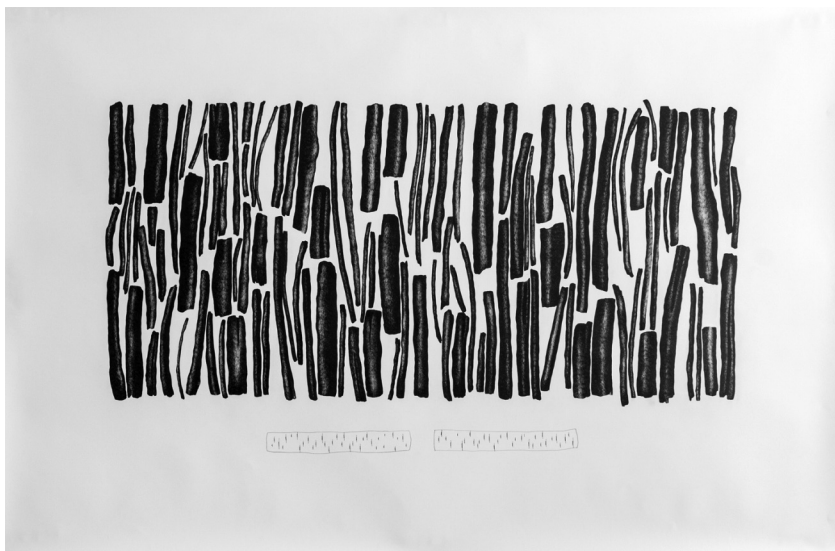
És egyszer csak
az üres szobában
ott hintázik a kerti törpe
tisztán, egyszerűen.

ESTE ÍRISSZEL AZ ABLAKON

(Nem mozdulunk.
Félünk minden érintéstől,
minden kintről érkező szellőtől.

Szerelmemnek 34 anyajegye van.
A karján levő 18 a kedvencem. Igazából könnyű
beleveszni a karjaiba. Mint valami gőz, körbeölel,
mint a mentatea illata.
Belepi pórusaid egy nehéz, illatos vízzel,
és már azt sem tudod, hol vagy és hány napod van még hátra.)

Hasában készülődik valami. Mindketten megcsókoljuk,
ki-hogy, talán valami tényleg kijöhetne onnan,
talán akkor már nem fájna annyira.

84 ESTE AUGSZTUSI ZÁPORRAL

És abban a pillanatban a szíve
kétszer olyan gyorsan vert.

(Nehéz nem gondolni arra, ami jönni fog,
nem megálmodni éjjel a holnap mozdulatait,
nem kívánni, hogy jobb legyél. Egyre jobb.
Egyáltalán nem könnyű.)

Maradj mozdulatlan, mondta neki,
leveszem én hátadról a keresztes pókot
és kidobom az ablakon.
Bármilyen mozdulatot tennél, bármilyen aprót,
felzaklathatja, megijesztheti.
Ne mozdulj, kérlek higgy nekem,
valami csodálatos bolyong az ereidben,
amit ilyen messzire hoztál
ebben a rémes időben.

A HETEDIK ESTE

Milyen sorrendben csókolja meg az ikonokat,
kérdi a férfi a nőt.
A nő pedig, könnyű léptekkel, mint egy pillangó,
mglebben és kitarja erejét a levegőben.

(Így volna ez, pontosan így,
ha gondolatom hasonlítana tetteidre.)

ESTE AMELYBEN ALJOSA KILÉP A TESTÉBŐL

És a dolgok távolodtak, mint a térészony.
A hangos zúgás a fejben, pontosabban a fej tetejében
most egy egész világgá nőtt szemében,
csak lábon lehet kihordani.

85

(Nem kis dolog a magány,
sem a félelem, szó ami szó,
nem felejthetjük ki azt sem.)

aljosa egyenesen a fekete macska szemébe nézett,
és történt valami a szemeiben.
Valami hasonlóan ritmikus és tudatos,
mint seprű fehér, kemény szálai,
mint a darvak körkörös sétája.

aljosa már 16 napja nem járt otthon.
és semmi nyom,
semmi kiáltás,
még a legapróbb sem.

És azt mondanád,
nem is láttad, hogy lép ki a testéből, aljosa,
nem is láttad.
És így igaz, nem akárhogyan lépett ki.
Először végighúzta a fekete kandúr arcát a szeme előtt,
ahogy az ember az ujját húzná végig,
és hatalmas undor fogta el,
mert neki, aljosának, épp nem erre volt akkor szüksége.
És hogy is láttad volna, ahogy levedli húsát
és poros szőrcomók lebegnek mindenütt a levegőben,
és akkor ő, aljosa, hirtelen láthatatlanná lett.

És nem a félelem,
és semmiképp sem a rend közérzete
készteti aljosát összekucorodni,
a paradicsom és paprikarétegek
alá rejtőzve sírni,
hanem épp, hogy ez a kipirult, kemény szőrű, tejelő macska,
épp ő minden éhezésének és
megvetésének okozója.

André Ferenc fordításai

*Cosmin Perta költő, prózaíró 1982-ben született Felsővisóban. Munkásságáért számos irodalmi díjjal tüntették ki, műveit eddig 16 nyelvre fordították.

VENDÉGEK

*Jürgen Brôcannak, 2021 februárjában
– Karl Mickel emlékére –*

Vendégek érkeztek, hívatlanul, messziről,
– és mindez zárt határok mellett! –
talán havasi pityerek, Skandináviából vagy Nagy-
Britanniából, elvitatják a hazai rigóktól a
madárberkenye élénkkeserű bogyóit.

Bontsátok le a ködfalat, a világot,
változtassátok meg, igen nagy szüksége van rá!
Miközben a Henrikek, Fülöpök és Frigyesek,
a Bátrak, Nagyok és Szépek egymást váltják,

szétmorzsolódnak a keleti és a nyugati tömbök
a lábam alatt; és maga a jelen
– mínusz tizenegynél, fénylő napsütésben –
a tökéletesség oly fokát éri el,
amely már nehezen elviselhető.

JÁTÉKOK

Szomszéd gyermekek, nem ismertük közelebről egymást,
néhány szó után váratlanul a lány fáskamrájában
találtuk magunkat, a fűrészporhalom mellett,
fadarabkákkal, melyeket műszereknek nevezünk,
és gondosan a földre terítettük, hogy megvizsgáljuk,
mi az, ami Astridon lázas kíváncsiságomat csillapítaná.

Amikor hirtelen egy nagy árnyék vetődött ránk, már
késő volt szétrebbenni, jobb fülem forrón
apja nehéz mesterember-kezeben, másik keze
az arcomba sújtott – és ismét váratlanul
az utcára kutasztva tértem magamhoz.

Arcom égett, mögöttem évszázados
rendszer szabályzat sivitott, csikorgott, rikácsolt,
– és a kőhalmi vár fölött méltóságteljesen
tornyosultak az első viharfelhők.

88 MIC Soda ÉLVEZET!

Tatjana Kushtewskaja-nak, betekintve az orosz cárok konyhájába

Az elengedhetetlen

– nyírfajd gyöngyházkagylóban, szarvas-
gombával töltött pacsirtanyelv, korlátlan mennyiségben –
az élethez.

És a felesleg a meghaláshoz.

AHOGYAN RÉGEN A LOVAGOK

Ahogy régen a tornajátékon
a lovagok leengedték a sisakrostélyt
mielőtt egymásnak rontottak volna
úgy tesszük fel ma találkozások előtt
a maszkot.

Benő Eszter fordításai

*Hellmut Seiler Németországban élő költő, satíraíró, műfordító. A Brassó megyei Kóhalomban született 1953-ban. Germanisztikai és anglisztikai tanulmányait Nagyszébenben végezte, majd Marosvásárhelyen tanított. 1988-ban telepedett ki Németországba. Irodalmi munkásságát több díjjal is kitüntették, pl. a Würth-díjjal (2000) és az Irseer Pegasus díjjal (2003). A Német Írószövetség és a Nemzetközi PEN tagja, 2014-től az Exil-PEN főtitkára. A kivételes tehetségű bánsági német költő emlékére 2019-ben megalapította a Rolf Bossert-emlékdíjat.

Két legutóbbi verseskötete: *Schwebezustand. Melencolia* (2021), *Gnomen, Gedankensplitter und lyrische Launen* (2020). Verseit több nyelvre is lefordították.

Műfordítóként is termékeny, 36 kortárs román költő verseiből közölt válogatást *Schwebebrücken aus Papier* (2021) című kötetében.

A jelen válogatást Hellmut Seiler verseiből Benő Eszter fordításában a szerző előkészületben lévő műfordításkötetéből közöljük.

Ez a tanúságtétel könyve, egy különleges tudatállapotban íródott.

2018 júniusában történt. Nem tudom, miért, ám reménykedtem. Ösztönszerűen. Feleségemben, félelmeimben, a két sámánban (így nevezték magukat), akik a bensőnkbe történő utazásunkat vezették. A fiatalabbik Quilben és az idősebbik Gayban, az egykori perui üzletemberben, aki súlyos betegségét és depresszióját úgy élte túl, hogy az Amazonasz őserdeiben élt 10 évet. Én 45 éves voltam ekkor. Az élet szépségéből már bőven volt részem. Életem utóbbi éveiben egy belső krízissel kellett szembesülnöm, frusztrációkkal és szeretett embertársaim halálával.

Aleš Šteger 89

TANÚSÁGTÉTEL

(részletek)

Reménykedtem.
Készen álltam.
De mire?

Amiről írok, az olyan pofonegyszerű,
Csupasz tényeken alapszik.
Talán ezért sem érzem az írást
Kimerítőnek vagy rémisztőnek.
Minden szóval szépen haladok.
Úgy is mondhatnám, hogy az írásban
Szinte részt se veszek.
Látom, amint ír a karom, a levegőt,
A ki- be lélegzést, de tudatom
Nyugodt, mert az enyém is meg nem is,
Úgy, ahogy az iskolai tollbamondás is
A tanuló műve, meg nem is.
Nem hallom a tanárt. Semmiféle
Isteni, külső hangot nem hallok.
A pokol és a menny bennem lakoznak.
Istenem a tudatosság folyamatában van, nyugodt mozgásában.
Ahol minden világos, minden
folyamatos, semmit se lehet rosszul lejegyezni.
Békés nyugalommal lépdelnek a szavak
A szakadékon át. S a szakadék mégsem szakadék.

Ez egy láthatatlan, bennem lévő hegy.
 Körvonala lassan láthatóvá válik
 A szólenyomatok miatt.
 Az enyém és az idegeneké.
 Az enyém és a tied.
 A tanuló félreteszi filctollát,
 Kitérja a tanterem ablakát,
 Madárrá válik,
 S a havas táj fele röppen a messzeségbe.
 A bércek felé, amelyekről éppen most verselt.

Ha valaki neked szegezi a kérdést: *Hogy vagy?*
 Ne ezt feleld: *Jól vagyok.*
 Hanem: *A keresés folyamatában.*
 Tűnjenek el a mihaszna szavak.
Hogy vagy?
Fényesen, akár a kristálytisza ég. Ragyogok.

Az éjszaka kellős közepén valaki felettünk,
 Valaki egy szállodaszobában biliárdozik.
 Az elmémbe
 Golyók gördülnek,
 Fejeinkben összeütköznek,
 Majd felsorakoznak
 Minden fejben máshogy
 Virradatra véget ér a játék.
 Egymás után sorra tűnnek el a golyók.
 Eltűnnek, de léteznek.
 Fényben tárolódnak,
 Új játékosokra várnak,
 hogy fényt fakasszanak az eljövendő sötétségbe.
 Legyen ez egy végtelen játék:
 Soha véget nem érő befejezéssel.

Fujj rá a pitypangra.
Lángnyelvek szálljanak szertesét az égen,
Írányt vált a forrás, felfele folyik a vízár,
Szakadjon át a sok felhőgyomor súlyos daganata,
A béke fehér ejtőernyősei földet érnek.
Ez egy totális háború.
Ez a totális szerelem totális háborúja.
Ne abba kapaszkodj, ami épphogy csak voltál.
A helyzet sohasem ismétlődő.
Szállj, szállj, szállj le.
Fujj rá a pitypangra.
Szállj, szállj, szállj le.
Akár rám is fújhatsz.

Mielőtt elaludnék,
Még megkérdézed,
Mi a szeretet?

Rejtelem,
Szerelmem, de szerencsére
Még a kérdésről se tudok.

Az éj kellős közepén
Csak az esőt
Hallom, ahogy szöszmötöl.

És jól tudom, mindent
Teljesen elmos
E kivételes percben.

Mindvégig úgy vélekedtem, hogy
A mélységekbe kell hatoljon a gondolat.

Fúrófejként átfúrni az ismeretlent.
Vagy mint a makacs ember a földet.

Évtizedeken át próbálkoztam s furkáltam,
De csak a semmit hajkurásztam.

92

Frusztrációm nőttön-nőtt.
Fúróm a semmibe beletört.

Mindvégig téves képzeteket kergettem.
Az értelem csakis a hibájából tanulhat.

Nem furkálom már felhők sötét hasát.
Egyszerűen csak könnyeimmel áztatom hotel szobám.

Nem gondolkodom már az égről.
Éggé válok.

Magamból egyre kevesebbre
Lenne szükségem,
Semmi többre.

Ezért a teljesen
Egyszerű leckéért
Tényleg 45 évnyi
Tanulás kellett?

A neandervölgyinél vagy a
Homo erectusnál sokkal inkább
– lényegünket tekintve –
Az egynapos muslicákhoz
Vagy az évelő növényekhez
Vagyunk inkább hasonlatosak,
Akik szárba szöknek,
Megtermékenyülnek,
Majd termőfölddé válnak.

A 310. sz. hotelszoba falán egy akvarell lóg.
 Rajta a pompás barokk Esterházy palota,
 Koraőrszi fasor határolja.
 Előtte egy szökőkútban meztelen nimfa szobra,
 Egyenest a fejből fakad a forrás.
 Mennyi vesződség, mennyi baj és végzet,
 Hogy végül ez a palota felépült.
 Évszázadokkal később pedig egy festőt ihletre késztet.
 Mindez most bennem lüktet, az ecsetvonások,
 Az elkent színek, az Esterházyak története s a nimfa,
 Jóllehet nem is lelhető modell ahhoz személyhez,
 Aki voltam, ahhoz a személyhez, aki leszek.
 Az akvarellen hallom a permetező vizet.
 Önmagamban örök vizek árját látom.

Amikor az almába haraptam,
 Az alma visszaharapott.
 Egymást ettük,
 Míg kölcsönösen el nem tűntünk.

Lukács Zsolt fordításai

AZ ŐSZ EZÜST RÓZSÁJA

Úgyszólván egész évben készültem rá,
hogy verset írjak apám haláláról.
Mindig magam előtt látom halott arcát a koporsóban,
torz fintor, nyitott száj,

ijesztőn torzul az éjszakába,
arc, melyben teljes gyerekkorom tűnt el,
egy serdülő fiú meggyilkolt álma,
a Vysočina ködei, őszei, hideg csillagai.

De még nagyobb fájdalom fájt túl a fájdalmat.
A szélben ismét száll az ezüst rózsa,
szirmainak fémlapjai a halálon túlra zengenek a beálló
ősz ködében. Miféle örült zene

szaggatja szét újra a szívem? Mi siratja bennünk
az eltűnt gyerekkort szakadatlan? Miféle Golgotára
vonszolják még a fejsze élén keresztül
legzsengőbb álmainkat? Miféle mélységekben

lobban még világosság? Szentől szembe
halott apám fintorgó grimaszaival –
szólni se tudtam. Nagy nehezen intettem a kezemmel.
Az alkalmazott visszatette a koporsófedelelet. Most az ősz

végre eltemeti a gyötrelmek első hullámát,
az éj lehelete újra tisztul, a beszéd ismét átfurakszik
az ajkakon. Könny gyémántja az izzó rózsa
ezüst kelyhében... Remény, és talán több... Kegyelem....

(1970. szeptember 2.)

OKTÓBERI ERDŐBEN

Véres fénycsomókat hajigált
szét október... Ez a fény vetülne
emberi sorsunkra is,
tisztábban látunk, noha a szürke

homály elfed irtást, lejtőt...
A hozzánk megtért idő kecsegtet,
s a reményhez küldjük vissza –
A déli láthatárnál madársereglet,

az ősz bronzlángja terjed.
Csillagok éhe? Vagy éhe a földnek?
Csak a mennybolt, az októberi,
mely vastagabb, fénylik, szüzek és szörnyek

akár a gondolatok toronyórája,
ősz kovász, belül egy virágzó gally,
és mindez a sárga erényes szőlőjával
akár egy feszülő szív, dobog odabenn a jaj!

Csehy Zoltán fordításai

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ (felelős szerkesztő), SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.